

De belangenafweging van de rechter in het dilemma van verhuisgeschillen.

'Waarom gaan we verhuizen?'

Masterscriptie

Faculteit der Rechtsgeleerdheid

Master Jeugdrecht

Nabila Zerkouni

Universiteit Leiden

Auteur: N. Zerkouni
Studentnummer: 1073028
Masteropleiding: Master Jeugdrecht
Scriptiebegeleider: Mevr. mr. dr. M.J. Vonk
Datum: 14 december 2017
Aantal woorden: 15.397
Aantal pagina's: 47

Inhoudsopgave

Hoofdstuk	blz.
1. Inleiding	5
1.1 Introductie	5
1.2 Aanleiding voor dit onderzoek	6
1.3 Onderzoeksvraag	7
1.4 Onderzoeksmethode	7
1.5 Opbouw van deze scriptie	7
2. Nationaal kader	8
2.1 Inleiding	8
2.2 Uitgangspunt van het gezamenlijk gezag	8
2.3 Verhuisgeschillen	9
2.3.1 De rol van het ouderschapsplan in verhuisgeschillen	11
2.4 Gevolgen verhuizen zonder toestemming	12
2.5 Conclusie	13
3. Internationaal kader	14
3.1 Inleiding	14
3.2 Een internationaal probleem	14
3.3 Principles Regarding Parental Responsibilities	15
3.4 The Washington Declaration on International Family Relocation	17
3.5 Recommendation on preventing and resolving disputes on child relocation	18
3.5.1 Het belang van het kind	20
3.5.2 Friendly agreement in Nederland	21
3.5.3 Alternatieve geschillenbeslechting	22
3.6 Conclusie	23
4. Nederlandse rechtspraak in vogelvlucht	24
4.1 Inleiding	24
4.2 De Nederlandse situatie	24

4.3	De noodzaak om te verhuizen	26
4.4	Het belang van het kind	28
4.5	Communicatie onderling en het ouderschapsplan	31
4.6	Conclusie	33
5.	Conclusie en aanbeveling	34
5.1	Conclusie	34
5.2	Aanbeveling	35
6.	Bronnenlijst	37
6.1	Literatuur	37
6.2	Jurisprudentie	39
6.3	Overige bronnen	40
7.	Bijlagen	41
7.1	Bijlage 1: Model 'Verhuizen met kind(eren)'	41
7.2	Bijlage 2: Uitspraken gerechtshoven 2016	44
7.3	Bijlage 3: Uitspraken gerechtshoven tot september 2017	46
7.4	Bijlage 3: Uitspraken Hoge Raad 2016 tot september 2017	47

1. Inleiding

1.1 Introductie

Ten minste één ouder zal na een echtscheiding of het verbreken van een relatie verhuizen. Ook voor kinderen kan dit betekenen dat zij elders moeten gaan wonen. Een scheiding heeft grote invloed op het leven van kinderen er zorgt voor veel veranderingen. Voor kinderen is dit geen gemakkelijke periode, zowel vóór, tijdens als na een scheiding.¹ Het aantal kinderen dat betrokken is bij een scheiding is hoog. Rechters hebben in 2016 bijna 35.000 echtscheidingsprocedures afgehandeld.² Bij ruim 19.200 van deze echtscheidingen zijn minderjarige kinderen betrokken.³ In totaal gaat het om 34.600 kinderen in 2015⁴. Er zijn geen specifieke cijfers bekend over kinderen die na een echtscheiding verhuizen, wel staat vast dat een deel van deze 34.600 kinderen te maken heeft met een verhuizing. Kinderen ervaren een scheiding als een complex proces. Zij moeten zich aanpassen aan nieuwe omstandigheden, wat wordt bemoeilijkt doordat de ouders elkaar bevechten over de (juridische) gevolgen van de scheiding. Deze gebeurtenissen kunnen stress veroorzaken en hebben een negatief effect op het functioneren van het kind.⁵ Problemen waarmee kinderen te maken kunnen krijgen zijn: emotionele en gedragsproblemen, moeilijkheden in het onderhouden en vormen van sociale relaties, kwetsbare eigen relaties- en gezinsvorming, riskante gewoonten en leerproblemen op school.⁶ Ook voor ouders is een scheiding een ingrijpende gebeurtenis en het is voor ouders moeilijk om na een scheiding weer een eigen leven op te bouwen.⁷ Dit kan een reden zijn voor een van de ouders om te verhuizen om zodoende het verleden achter zich te laten. Beweegredenen om te verhuizen kunnen zijn: in de buurt van familie of vrienden gaan wonen, hertrouwen, ontsnappen uit een onveilige omgeving of wegens een nieuwe baan.⁸ Als de ouder, die wil verhuizen en het kind wil mee laten verhuizen, toestemming krijgt van de andere gezaghebbende ouder dan kan de verhuizing zonder problemen plaatsvinden. Dit is een ideaalbeeld, want ouders voorkomen hiermee een conflict omdat er in onderling overleg tot een besluit is gekomen.

Als de niet-verhuizende ouder geen toestemming verleent, dan dient de rechter zich over de verhuizing te buigen. Op grond van artikel 1:253 a lid 1 BW dient de ouder, die het voornemen heeft om te verhuizen met het kind, de rechter te verzoeken om vervangende toestemming te verlenen om te kunnen verhuizen. Bij dit geschil zal de rechter de belangen van zowel de individuele ouders als de belangen van het kind in overweging nemen. Voor de rechter is de beslissing om al dan niet vervangende toestemming voor een verhuizing te verlenen zeer gecompliceerd. Ouders beroepen zich immers op uiteenlopende belangen, waar voldoende gewicht aan kan worden toegekend door de rechter. De beslissing die een rechter neemt over het geschil heeft impact op het dagelijks leven van de ouders en van de

¹ Senaave, Swennen & Verschelden 2013, p. 233.

² WODC Factsheet: scheidingen (2016).

³ WODC Factsheet: scheidingen (2016).

⁴ WODC Factsheet: scheidingen (2016).

⁵ Amato & Cheadle 2008.

⁶ Senaave, Swennen & Verschelden 2013, pag. 233

⁷ Dorhout & de Bie-Koopman, FJR 2015/52.

⁸ Richards 2001, p. 1105.

kinderen. In dit onderzoek zal stil worden gestaan bij geschillen tussen ouders over de verblijfplaats van het kind als de ouder waar het kind verblijft het voornemen heeft om te verhuizen. De focus zal voornamelijk liggen op de wijze waarop de rechter een vervangende toestemming tot verhuizing toewijst of afwijst. Welke motivering wordt er gebruikt en welke belangen hebben een doorslaggevende rol? Verder zal worden stilgestaan bij de belangen van het kind in dergelijke zaken en zullen een aantal internationale instrumenten worden besproken.

1.2 Aanleiding voor dit onderzoek

De rechtsstrijd tussen ouders kan meerdere procedures beslaan. Zo ook in de casus die aanleiding is geweest voor mijn onderzoek. Centraal staan een Israëliische-Nederlandse man en een Israëliische-Hongaarse vrouw die in 2009 in Rishpon (Israël) in het huwelijk zijn getreden.⁹ Zij verhuizen de daaropvolgende maand naar Nederland, omdat de man een baan heeft gevonden in Nederland. In 2013 krijgt dit echtpaar een kind, dat zowel de Nederlandse als Israëliische nationaliteit bezit. Zowel de man als de vrouw oefenen gezamenlijk gezag over het kind uit. Eind 2013 keert moeder met het kind, zonder toestemming van de man, terug naar Israël. Vrouw en kind verblijven één jaar in Israël. Op 24 februari 2014 wordt door het Regionale Rabbinale Autoriteit in Natanya, Israël, de echtscheiding tussen de man en de vrouw uitgesproken. De man heeft de Centrale Autoriteit van Nederland intussen ingeschakeld om de terugkeer van het kind naar Nederland te bewerkstelligen. Op 12 augustus 2014 volgt een Israëliische uitspraak waarin vervolgens wordt bepaald dat het kind dient terug te keren naar Nederland. De vrouw en kind keren gedwongen terug naar Nederland.

De wens van de vrouw is ook bij terugkeer om met het kind te verhuizen naar Israël, daarom zet de vrouw de rechtsstrijd voort in Nederland. De vrouw dient vervolgens een verzoek tot vervangende toestemming voor verhuizing in bij de rechtbank Amsterdam. Dit verzoek tot verhuizing wordt bij beschikking van 12 augustus 2015 door de rechter afgewezen.¹⁰ De vrouw gaat in hoger beroep tegen deze beschikking. De vrouw verzoekt het hof om haar vervangende toestemming te verlenen om per 1 januari 2016 met het kind naar Israël te verhuizen. Het hof komt tot het oordeel dat het belang van de vrouw en het kind om naar Israël te verhuizen zwaarder weegt dan het belang van de man en het kind bij het weigeren van de gevraagde vervangende toestemming. Het hof vernietigt de beschikking van de rechtbank en wijst het verzoek van de vrouw toe.¹¹ Tegen de beschikking van het hof heeft de man beroep in cassatie gesteld bij de Hoge Raad. Dit beroep wordt door de Hoge Raad vervolgens verworpen en hiermee komt er een einde aan de rechtsstrijd tussen de ouders.¹² De vrouw en het kind verhuizen, met toestemming van de rechter, naar Israël.

Deze zaak laat zien dat verhuizingszaken zeer complex zijn, dit geldt met name voor verhuizingen met een kind naar het buitenland. Daarnaast is in deze zaak gebleken wat de gevolgen zijn van een verhuizing zonder toestemming van de achtergebleven ouder. Een dergelijke verhuizing wordt door internationale regelgeving gekwalificeerd als een kinderontvoering en

⁹ Teeffelen, van, EB 2017/12.

¹⁰ ECLI:NL:RBAMS:2015:9679.

¹¹ ECLI:NL:GHAMS:2016:202.

¹² ECLI:NL:HR:2016:2709.

dit kan zeer schadelijk zijn voor een kind. Ook een verhuizing met toestemming kan een grote impact hebben op een kind en op de relatie van het kind en de achtergebleven ouder. De rechter dient een afwijzing of toewijzing van een toestemming helder te motiveren. Daarbij zijn de ingebrachte belangen van de partijen van grote betekenis. Op grond van deze belangen komt een rechter immers tot zijn oordeel en deze belangen zullen in dit onderzoek nader worden besproken.

1.3 Onderzoeksvraag

Voor dit onderzoek is de volgende onderzoeksvraag tot stand gekomen:

“In hoeverre spelen de belangen van het kind en de belangen van de ouder een rol bij de beslissing van de rechter in verhuisgeschillen en is er in de belangenafweging een rol weggelegd voor niet-bindende internationale standaarden?”

1.4 Onderzoeksmethode

Om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag zal de methode van dit onderzoek bestaan uit een literatuur en jurisprudentieonderzoek. Er zullen relevante wetsbepalingen aangehaald worden en internationale bronnen worden besproken. Verder zal er een uitgebreide uiteenzetting volgen van de Nederlandse jurisprudentie van de periode 1 januari 2016 tot september 2017 van de gerechtshoven en de Hoge Raad. In gelezen uitspraken is bekeken of vervangende toestemming is verleend. Verder is gekeken naar de verzoeker van de vervangende toestemming, de belangen van de ouder met de verhuiswens, de overweging van de rechter en de belangen van het kind. Daarnaast is er ook genoemd of het een verhuizing binnen of buiten Nederland betreft. Het doel van dit onderzoek is de ontwikkelingen in de rechtspraak omtrent de verhuisproblematiek te analyseren en inzicht te krijgen in de recente ontwikkelingen op dit gebied. Centraal staat de vraag hoe de beslissing van de rechter wordt voltrokken? Verder zal worden stilgestaan bij het gewicht dat de rechter toekent aan het belang van het kind en volgt er een beoordeling van de invloed van de internationale standaarden op de verhuisproblematiek.

1.5 Opbouw van deze scriptie

Het eerste hoofdstuk van dit onderzoek is inleidend van aard. In dit hoofdstuk volgt een uiteenzetting van het probleem. In het tweede hoofdstuk worden de nationale kaders beschreven. Uitgebreid wordt het uitgangspunt van het gezamenlijk gezag uitgelegd. In het derde hoofdstuk volgt een beschrijving van het internationaal kader, waarbij een aantal niet-bindende instrumenten nader worden besproken. In hoofdstuk vier zal een aantal uitspraken worden geanalyseerd. Ten slotte volgt in hoofdstuk 5 de conclusie waarin een uiteenzetting van de bevindingen volgt en antwoord wordt gegeven op de onderzoeksvraag. Daarnaast wordt een verhuismodel gepresenteerd, waarin relevante bevindingen en factoren zijn opgenomen.

2. Nationaal kader

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden relevante nationale bepalingen besproken. In de verzoeken tot vervangende toestemming voor een verhuizing gaat het altijd om ouders die gezamenlijk gezag over een kind uitoefenen. Het is daarom van belang om eerst toe te lichten wat de betekenis is van dit gezamenlijk gezag (par. 2.2.). Vervolgens zal er worden ingegaan op de plicht en het recht van ouders om hun minderjarige kinderen op te voeden en te verzorgen. Ouders hebben de vrijheid om dit naar eigen inzicht in te vullen. Of kent deze vrijheid grenzen? Vervolgens zal nader worden ingegaan op de geschillen die ouders hebben over het gezamenlijk gezag (par. 2.3). In deze paragraaf zal de wijze waarop ouders geschillen kunnen voorleggen aan de rechter worden besproken. Ook zal worden ingegaan op het ouderschapsplan, dit speelt immers een grote rol bij het voorkomen van problemen over de kinderen na een scheiding (par. 2.3.1). Tot slot volgt er een bespreking over de gevolgen voor ouders die zonder toestemming alsnog een verhuizing met het kind doorzetten (par. 2.4) en volgt er een korte conclusie in de laatste paragraaf (par. 2.5).

2.2 Uitgangspunt van het gezamenlijk gezag

Minderjarigen staan op grond van artikel 1:245 lid 1 BW onder gezag. Gezag heeft betrekking op de persoon van de minderjarige, het bewind over zijn vermogen en zijn vertegenwoordiging in rechte.¹³ Gezag kent verschillende vormen. Zo kan een kind onder ouderlijk gezag of voogdij staan (art. 1:245 lid 2 BW). Krachtens artikel 1:245 lid 5 BW wordt er geen onderscheid gemaakt tussen het ouderlijk gezag en het gezamenlijk gezag dat een ouder en zijn partner, die niet de ouder is, uitoefenen.¹⁴ Het ouderlijk gezag kan door de ouders gezamenlijk worden uitgeoefend, maar het ouderlijk gezag kan ook door één ouder of door een ouder en zijn partner die niet de ouder is, tezamen worden uitgeoefend. Bij voogdij geldt dat deze kan worden uitgeoefend door twee natuurlijke personen die beiden niet de ouder zijn of door één natuurlijk persoon die niet de ouder is of door een rechtspersoon.¹⁵

Op grond van artikel 1:251 lid 1 BW oefenen ouders van rechtswege gedurende hun huwelijk of geregistreerd partnerschap gezamenlijk het ouderlijk gezag uit. Ouders die niet met elkaar gehuwd zijn of geen geregistreerd partnerschap met elkaar zijn aangegaan kunnen het gezag over hun kinderen verkrijgen middels een verzoek aan de griffier van de rechtbank om een aantekening te maken in het gezagsregister (art. 1:252 BW). Tot slot kan het gezamenlijk gezag ook worden uitgeoefend door een ouder en zijn partner (art. 1:253sa lid 1 BW/1:253t lid 1 BW). Het gezamenlijk gezag kan dus op verschillende manieren worden verkregen. Als ouders eenmaal het gezamenlijk gezag uitoefenen, zoals tijdens het huwelijk of geregistreerd partnerschap, dan kunnen zij dit gezag zelfstandig invullen. Een belangrijk

¹³ Bruning, Liefwaard & Vlaardingerbroek 2016, p. 173.

¹⁴ Wortmann & van Duijvendijk-Brand 2015, p. 225.

¹⁵ Wortmann & van Duijvendijk-Brand 2015, p. 226.

gegeven is dat ouders ook samen de woonplaats van het kind bepalen.¹⁶ Tot slot dient te worden benadrukt dat het ouderlijk gezag een doelbevoegdheid betreft. Dit betekent dat ouders in het belang van het kind ouderlijk gezag bezitten en dit gezag kan om die reden niet los worden gezien van de verplichting dat belang te dienen.¹⁷ Een nadere uitwerking van het ouderlijk gezag is terug te vinden in artikel 1:247 lid 1 BW. Het ouderlijk gezag omvat de plicht en het recht van de ouders om hun minderjarige kinderen te verzorgen en op te voeden, maar ook de plicht om de ontwikkeling van de band van het kind met de andere ouder te bevorderen.¹⁸ Ouders hebben het recht, de vrijheid, om naar eigen inzicht deze plicht in te vullen.¹⁹ Het begrip verzorging en opvoeding omvat onder andere het verstrekken van voeding, kleding, onderdak, zorg voor onderwijs en medische behandeling (lid 2).²⁰ Uit artikel 1:247 lid 3 BW volgt verder de verplichting van de ouder die gezamenlijk met de andere ouder het gezag uitoefent, maar bij wie het kind zijn hoofdverblijfplaats niet heeft, om contact met zijn of haar kind te hebben.

Ook na een scheiding behouden ouders het gezamenlijk gezag. De uitoefening van het gezag zet zich van rechtswege voort.²¹ Het uitgangspunt is dat ouders die gezamenlijk het gezag uitoefenen, ook na de scheiding verantwoordelijk blijven voor de kinderen. Om te voorkomen dat er onduidelijkheden zijn over de verdeling van de zorg- en opvoedingstaken, moeten ouders tijdens de scheidingsprocedure afspraken opnemen in een ouderschapsplan. Dit geldt ook voor de nieuwe woonsituatie van het kind. Het verplichte ouderschapsplan is ingevoerd in 2009 met de wet Bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldig scheiden.²² Op grond van artikel 1:247a BW moeten ouders die gezamenlijk gezag hebben een ouderschapsplan opstellen, zoals bedoeld in artikel 815 lid 2 en 3 Rv. Het doel van een verplicht ouderschapsplan is om problemen bij kinderen na een scheiding te voorkomen of te verminderen.²³ Het ouderschapsplan bevat afspraken over de wijze waarop de ouders de zorg- en opvoedingstaken verdelen (par. 2.3.1). Mochten er conflicten ontstaan dan kunnen ouders zich op grond van artikel 1:253a BW richten tot de rechter. De rechter neemt dan een beslissing over het voorgelegd geschil. In de volgende paragraaf zal nader worden ingegaan op de wijze waarop ouders geschillen aan de rechter kunnen voorleggen.

2.3 Verhuisgeschillen

De gezamenlijke uitoefening van het gezag van ouders na een scheiding verschilt uiteraard van de gezagsuitoefening door gehuwde c.q. ongehuwde samenwonende ouders. Als ouders geen problemen ondervinden in de afgesproken taakverdeling, zoals vastgelegd in het eerder aangehaalde ouderschapsplan, is er niets aan de hand. Ouders dienen rekening te

¹⁶ Vonk, REP 2013/4, p. 140.

¹⁷ ECLI:NL:HR:1998:ZC2714, m.nt. Wortmann.

¹⁸ Raak-Kuiper, van, Commentaar op Burgerlijk Wetboek 1 art. 237.

¹⁹ Wortmann & van Duijvendijk-Brand 2015, p. 228.

²⁰ Raak-Kuiper, van, Commentaar op Burgerlijk Wetboek 1 art. 237.

²¹ Bruning, Liefwaard & Vlaardingerbroek 2016, p. 189.

²² Kamerstukken II 2008/09, 30145, nr. 500.

²³ Heida, EB 2017/68.

houden met elkaar. Dit betekent dat de vrijheid van iedere ouder grenzen kent.²⁴ Een geschil over het voornemen van de ouder, bij wie het kind hoofdverblijfplaats heeft, om met het kind te verhuizen kan leiden tot een conflict tussen de gezagdragers. Mocht een dergelijk geschil zich voordoen dan kan een ouders zich op grond van artikel 1:253 a lid 1 BW richten tot de rechter. De rechter zal dan een afweging moeten maken tussen de belangen van de verhuizende ouder, de andere ouder die een omgangsregeling met het kind heeft en van de belangen van het kind. Op grond van artikel 1:253a BW kan de rechter de verblijfplaats van het kind vaststellen. De belangen van het kind kunnen bijvoorbeeld zijn de continuïteit van de bestaande familie en andere sociale contacten. Uit artikel 3 van het VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind volgt dat de belangen van het kind de eerste overweging dient te zijn, maar er zijn gevallen waarbij andere belangen zwaarder wegen.²⁵

Voor verhuiz zaken is de zogenaamde ‘Zwitserse verhuiz zaak’ maatgevend geweest voor de wijze waarop verzoeken tot vervangende toestemming voor verhuizing worden beoordeeld door de rechter.²⁶ De ouders oefenden in deze zaak beiden het gezamenlijk gezag uit over de kinderen. Het hoofdverblijf van de kinderen was bij de moeder. De moeder had een nieuwe relatie gekregen met een Zwitserse man van wie zij in verwachting was. De moeder had daarom het voornemen om naar Zwitserland te verhuizen met haar kinderen. De vader van de kinderen wilde de moeder geen toestemming verlenen voor de verhuizing naar Zwitserland. De Hoge Raad oordeelde dat het belang van het kind bij geschillen over gezamenlijke gezagsuitoefening niet altijd zwaarder weegt dan andere belangen. De rechter dient bij dergelijke geschillen alle omstandigheden van het geval in acht te nemen.²⁷ Dit betekent dat andere belangen zwaarder kunnen wegen dan het belang van het kind.²⁸ Op basis van de Zwitserse verhuiz zaak dient de rechter rekening te houden met alle omstandigheden van het geval. De criteria bij een beoordeling van een verzoek tot vervangende toestemming tot verhuizing zijn naderhand uitgewerkt in de jurisprudentie.

Het gaat daarbij om de volgende criteria:²⁹

1. de noodzaak om te verhuizen;
2. de mate waarin de verhuizing is doordacht en voorbereid;
3. de door de verhuizende ouder geboden alternatieven en maatregelen om de gevolgen van de verhuizing voor de minderjarige en de andere ouder te verzachten en/of te compenseren;
4. de mate waarin de ouders in staat zijn tot onderlinge communicatie in overleg;
5. de rechten van de andere ouder en de minderjarige op onverminderd contact met elkaar in een vertrouwde omgeving;
6. de verdeling van de zorgtaken en de continuïteit van de zorg;
7. de frequentie van het contact tussen de minderjarige en de andere ouder voor en na de verhuizing;

²⁴ Bruning, Liefwaard & Vlaardingenbroek 2016, pag. 189.

²⁵ ECLI:NL:HR:2008:BC5901, m.nt. S.F.M. Wortmann.

²⁶ ECLI:NL:HR:2008:BC5901.

²⁷ ECLI:NL:HR:2008:BC5901, r.o. 3.3.

²⁸ ECLI:NL:HR:BC5901, ECLI:NL:HR:2014:901.

²⁹ Christoph, EB 2015/3.

8. de leeftijd van de minderjarige, zijn mening en de mate waarin de minderjarige geworteld is in zijn omgeving of juist extra gewend is aan verhuizingen;
9. de (extra) kosten van de omgang na de verhuizing.

In deze paragraaf is getracht om middels het bespreken van de 'Zwitserse verhuiszaak' duidelijk weer te geven welke factoren voor de Nederlandse rechter belangrijk zijn. Door kort de criteria weer te geven is enig inzicht gegeven in de wijze waarop verzoeken in Nederland worden beoordeeld. Verder in dit onderzoek zal worden gekeken naar recente jurisprudentie. Hieronder zal eerst de rol van het ouderschapsplan in verhuisgeschillen worden uitgelegd.

2.3.1 De rol van het ouderschapsplan in verhuisgeschillen

Eerder is besproken dat het ouderschapsplan in het leven is geroepen met het doel om conflicten met betrekking tot de kinderen te voorkomen of te verminderen. Dit geldt ook voor geschillen omtrent het verhuizen met een kind. Zo speelde een ouderschapsplan in een recente zaak een cruciale rol in een verhuizing van een ouder met een kind naar het buitenland. In deze zaak hadden de ouders in het ouderschapsplan afgesproken dat het kind met de moeder naar Servië zou verhuizen. Beide ouders stellen dat de verhuizing van het kind naar Servië in het belang van het kind is. De rechter stelde de vraag of de opgenomen afspraken in het ouderschapsplan weliswaar in het belang van het kind waren. Daarbij oordeelde de rechter dat: 'Hoewel de wetgever zich daarover niet expliciet uitspreekt, moet worden aangenomen dat de rechter in voorkomend geval nader onderzoek kan (laten) doen naar de betekenis van het ouderschapsplan voor de minderjarige. Indien de zwaarwegende basale rechten van de minderjarige op onderwijs, huisvesting en een veilige verblijfsstatus door het ouderschapsplan niet tot hun recht kunnen komen, kan enerzijds daarover van de ouders meer duidelijkheid worden verlangd en anderzijds in het uiterste geval het echtscheidingsverzoek niet-ontvankelijk worden verklaard.'³⁰ De rechter heeft de ouders verzocht om de situatie waarin de moeder en het kind in dat land terecht zullen komen verder toe te lichten en heeft de Raad voor de Kinderbescherming verzocht om hier onderzoek naar te doen. Dit betekent dat als ouders tijdens de procedure van een scheiding een verhuizing opnemen in een ouderschapsplan de rechter nog ambtshalve onderzoek kan doen naar de betekenis van het ouderschapsplan voor het kind.

In een uitspraak van 2010 oordeelde de Hoge Raad dat de wetgever met de invoering van artikel 1:247 lid 4 BW de bedoeling had dat een gelijke verdeling van zorg- en opvoedingstaken na de scheiding bij de onderhandelingen tussen de ouders over het ouderschapsplan het uitgangspunt zou zijn. Als de ouders na het uiteengaan hier echter geen overeenstemming over kunnen bereiken moet de rechter beoordelen welke regeling in het belang van het kind is. Daarbij dient de rechter allereerst rekening te houden met het belang van het kind bij een beslissing over de hoofdverblijfplaats van de minderjarige en de verdeling van de zorg- en opvoedingstaken.³¹ De Hoge Raad herhaalde dit oordeel in een zaak betreffende een verzoek tot vervangende toestemming tot verhuizing.³² Daarnaast

³⁰ ECLI:NL:RBLIM:2014:3459, r.o. 2.4.

³¹ ECLI:NL:HR:2010:BL7407, NJ 2010/398.

³² ECLI:NL:HR:2013:847.

overweegt de Hoge Raad dat op het uitgangspunt van gelijkwaardig ouderschap, buiten het in artikel 1:247 lid 5 BW voorziene geval van ‘praktische belemmeringen’, een uitzondering kan worden gemaakt. Deze uitzondering kan slechts worden gemaakt als de rechter dit in het belang van het kind acht.

Verder stelt de Hoge Raad dat het uitgangspunt van gelijkwaardigheid van de beide ouders en de wenselijkheid van een gelijke verdeling van zorg- en opvoedingstaken zich niet verzet tegen een door de rechter, op grond van artikel 1:253a BW, te geven vervangende toestemming voor een verhuizing van het kind naar het buitenland met de ouder bij wie het kind zijn hoofdverblijfplaats heeft. De rechter moet erop toezien dat in deze situaties in het door de ouders op te stellen ouderschapsplan³³ of de door de rechter vastgestelde regeling³⁴ de gelijkwaardigheid en gelijke verdeling van zorg- en opvoedingstaken zoveel mogelijk wordt gewaarborgd.³⁵ Daarnaast kan de rechter een vervangende toestemming tot verhuizing weigeren, omdat de ouders eerst op basis van gelijkwaardigheid een ouderschapsplan moeten opstellen.³⁶ De reden voor het weigeren van een dergelijke toestemming is dat de machtsbalans tussen ouders wordt verstoord. Dit maakt het bijna onmogelijk voor ouders om op grond van gelijkwaardigheid samen een ouderschapsplan op te stellen.³⁷ In grote lijnen is nu het belang van het ouderschapsplan geschetst. Gelet op het feit, dat in sommige gevallen een ouder besluit om zonder toestemming van de andere ouder te verhuizen, wordt in de volgende paragraaf in het kort de gevolgen van een verhuizing zonder toestemming uit te leggen.

2.4 Gevolgen verhuizen zonder toestemming

Eenzijdige acties van ouders dienen zo veel mogelijk te worden voorkomen. Het is niet toegestaan voor ouders om eenzijdig over te gaan tot een verhuizing. Mocht een ouder zonder inachtneming van de toestemming van de andere ouder of zonder vervangende toestemming van de rechter, alsnog verhuizen met een kind naar het buitenland, dan kan dit leiden tot een schending van de wet en wordt deze verhuizing gekwalificeerd als een internationale kindervervoering. Deze kwalificatie volgt als een kind ongeoorloofd wordt overgebracht vanuit, of niet terugkeert naar het land van zijn of haar gewone verblijfplaats.³⁸ Men spreekt van een ongeoorloofde overbrenging en/of achterhouding, omdat de andere ouder die het gezag heeft geen toestemming heeft gegeven voor het overbrengen c.q. achterhouden van het kind. Het is van belang dat ouders beseffen dat een ‘verhuizing’ met een kind naar het buitenland consequenties heeft. De achtergebleven ouder kan aangifte doen van ontvoering bij de Nationale politie. Dit kan leiden tot een (internationale) signalering van de ontvoerende ouder. Het handelen van de desbetreffende ouder is immers in strijd met het gezagsrecht van het land van diens gewone verblijfplaats, zo stelt artikel 3 van het Verdrag betreffende burgerrechtelijke aspecten van internationale

³³ Artikel 1:247a BW jo artikel 815 lid 2 Rv.

³⁴ Artikel 815 lid 6 Rv.

³⁵ ECLI:NL:HR:2013:847, r.o. 3.5.2.

³⁶ ECLI:NL:RBZWB:2013:BZ2097, ECLI:NL:RBZUT:2012:BX4080, ECLI:NL:GHSGR:2011:BR0262, ECLI:NL:HR:2012:BV2363.

³⁷ Vonk, REP 2013/4, p. 140.

³⁸ Bruning, Liefwaard & Vlaardingebroek 2016, pag. 290.

kinderontvoering. De stichting *International Parental Child Abduction Foundation (IPCAS)* stelt in haar brief van 19 januari 2012, gericht aan de *Hague Conference on Private International Law* dat verhuizingszaken en ontvoeringszaken elkaar kunnen overlappen.³⁹ Het is daarom van belang dat er aandacht komt voor de verhuisproblematiek volgens *IPCAS*. Het niet verlenen van toestemming voor een internationale verhuizing kan immers leiden tot een internationale kinderontvoering. *IPCAS* heeft als doel om meer publiciteit en begrip te krijgen voor de gevolgen van internationale kinderontvoeringszaken.

Een verhuizing binnen Nederland, waarbij geen toestemming door de andere ouder of door de rechter is verleend, kan ook ongewenste gevolgen hebben. Een verhuizing binnen de landsgrenzen zonder toestemming van de andere ouder is niet toegestaan. Gezamenlijke gezagsuitoefening brengt mee dat een ouder voor het wijzigen van de woonplaats van het kind de toestemming van de andere ouder nodig heeft. Als de ouder zonder toestemming verhuist binnen Nederland dan is er sprake van een schending van de gelijkwaardigheid van de ouders met betrekking tot de verzorging en de opvoeding van het kind. De niet-verhuizende ouder kan een verzoek indienen bij de rechter om de terugverhuizing naar de oude woonplaats te vorderen. Het is dan aan de rechter om zodanig te beslissen als hem in het belang van het kind wenselijk voorkomt. Kortom, zowel aan een verhuizing naar het buitenland of een verhuizing binnen Nederland zijn ongewenste consequenties verbonden. Nu het nationaal kader in de vorige paragrafen is geduid, volgt hieronder een korte conclusie van dit kader.

2.5 Conclusie

In Nederland oefenen ouders gezamenlijk ouderlijk gezag over hun kind(eren). Ouders hebben op grond van gelijkwaardig ouderschap het recht en de plicht om hun minderjarige kind(eren) op te voeden en te verzorgen. Dit recht en deze plicht gelden ook als ouders zijn gescheiden. Om problemen te voorkomen kunnen ouders tijdens de scheidingsprocedure afspraken over eventuele toekomstige verhuizingen opnemen in het ouderschapsplan. Een ouderschapsplan kan een rol spelen als ouders een conflict hebben over een verhuizing. Immers als ouders geen ouderschapsplan hebben opgesteld dan wordt de vervangende toestemming geweigerd. Dit betekent dat de rechter de gelijkwaardigheid van de ouders tracht te waarborgen. Verder is ook besproken dat de criteria uit de 'Zwitserse verhuiszaak' als vertrekpunt voor verhuisgeschillen door de rechter worden gehanteerd. Het is aan de rechter om wel of niet vervangende toestemming te geven aan een ouder met een verhuiswens. Deze beslissing is zeer gecompliceerd, omdat de belangen van zowel de verhuizende ouder als de achterblijvende ouder groot zijn. Daarbij is maatwerk essentieel omdat iedere individuele zaak verschillend is. Tot slot is het niet toegestaan voor ouders om zonder (vervangende) toestemming te verhuizen met een kind. Eenzijdig optreden door een ouder met een verhuiswens is ongewenst en dient altijd te worden voorkomen. In het recht zijn daarom aan dergelijk eenzijdig optreden consequenties verbonden.

³⁹ Prins, IPCAS 19 januari 2012.

3. Internationaal kader

3.1 Inleiding

Er is in Europa en wereldwijd een duidelijke stijging in het aantal geschillen over (internationale) verhuisproblematiek.⁴⁰ Een verklaring voor de stijging in het aantal geschillen over nationale en met name internationale verhuisproblematiek is dat de hedendaagse samenleving wordt gekenmerkt door zijn hoge mate van mobiliteit.⁴¹ Ouders gaan steeds vaker relaties aan die niet gebonden zijn aan landsgrenzen. Nadat een relatie is verbroken kan een van de ouders het voornemen hebben om te verhuizen. Dit gebeurt zowel binnen de landsgrenzen als naar het buitenland. De verhuisproblematiek kan worden gezien als een internationaal probleem, waar een internationaal antwoord op dient te komen. Het is daarom van groot belang om de visies van een aantal organisaties te bespreken. In dit hoofdstuk zullen een aantal van deze internationale initiatieven nader worden besproken, maar eerst volgt er een uiteenzetting van dit internationaal probleem (par. 3.2). Vervolgens zullen drie recente internationale instrumenten nader worden besproken. Dit zijn: *Principles Regarding Parental Responsibilities* (par. 3.3), *The Washington Declaration on International Relocation* (par. 3.4), *Recommendation and resolving disputes on child relocation* (par. 3.5). Tot slot volgt er een korte conclusie van het internationaal kader (par. 3.6).

3.2 Een internationaal probleem

De problematiek van het verhuizen met kinderen speelt ook internationaal en staat onder andere hoog op de agenda in de Verenigde Staten. Daar hebben een drietal Amerikaanse organisaties niet-bindende regelgeving gepubliceerd en hebben 39 Staten wetgeving omtrent verhuizingen met kinderen aangenomen.⁴² In 2009 en 2010 hebben er drie conferenties plaatsgevonden die dit probleem aankaarten.⁴³ Zo vond in 2009 de *International Family Justice Judicial Conference for Common Law and Commonwealth Jurisdictions* plaats in Windsor (Engeland). De *International Judicial Conference on Cross-border Family Relocation* heeft in 2010 dit probleem ook aangekaart middels het publiceren van de *Washington Declaration on International Family Relocation*. Veertien Staten waren betrokken bij het opstellen van de *Washington Declaration*, waarvan vier Europese Staten. In juni 2010 vond er een conferentie plaats in London waar onderwerpen als internationale kindervervoering, gedwongen kindhuwelijken en verhuizingen aan bod kwamen. Bij deze conferentie waren achttien Staten aanwezig, waarvan zeven Staten uit Europa. Dat EU-lidstaten internationaal worden betrokken bij deze conferenties duidt erop dat de verhuisproblematiek ook aandacht krijgt van EU-lidstaten.⁴⁴ Het Comité van Ministers van de Raad van Europa heeft daarom op 11 februari 2015 de *Recommendation on preventing and*

⁴⁰ Kroezen, Storm & Meijer, FJR 2016/44.

⁴¹ Kroezen, Storm & Meijer, FJR 2016/44. Coenraad, FJR 2015/38.

⁴² Béréños, Utrecht Law Review 2012, p. 1.

⁴³ Béréños, Utrecht Law Review 2012, p.1.

⁴⁴ Béréños, Utrecht Law Review 2012, p.1.

resolving disputes on child relocation aangenomen.⁴⁵ De (internationale) verhuisproblematiek was ook in een recente conferentie onderwerp van debat. Tijdens de *International Family Law Conference 2016 for The Future of Family of Family Justice: International and Multi-Disciplinary Pathways* van 29 september 2016 werd gesteld dat bij beslissingen over verhuizingen het welzijn van het kind leidend moet zijn.⁴⁶ Kortom, er zijn wereldwijd meerdere ontwikkelingen gaande omtrent de verhuisproblematiek.

Tal van internationale organisaties hebben ook standaarden ontwikkeld en de drie recente standaarden, zullen verder in dit hoofdstuk aan bod komen. Deze standaarden zijn te kwalificeren als niet-bindend, omdat deze niet door wetgevende instanties zijn opgesteld, maar door internationale of regionale organisaties of op initiatief van juridische deskundigen.⁴⁷ Het is een vereiste voor bindende regelgeving dat deze wordt opgesteld door wetgevende organen. Dit betekent echter niet dat niet-bindende standaarden onbelangrijk zijn. Niet-bindende standaarden dragen bij aan de verdere rechtsontwikkeling door uit te groeien tot nieuwe gewonterechtsregels. Daarnaast beïnvloeden deze standaarden het gedrag van Staten op terreinen waar bindende regels slechts moeizaam tot stand kunnen komen als gevolg van bijvoorbeeld de complexiteit van het onderwerp⁴⁸. Niet-bindende standaarden leveren daarom een belangrijke bijdrage aan de verspreiding en ontwikkeling van (niet)bindende regelgeving en kunnen leidend zijn voor rechters bij het beoordelen van geschillen.⁴⁹ In de volgende paragrafen zal kort worden ingegaan op deze niet-bindende standaarden

3.3 Principles Regarding Parental Responsibilities

De *Commission on European Family Law (CEFL)* is in September 2001 in Utrecht opgericht en heeft als doel om niet-bindende beginselen te ontwikkelen om harmonisatie van het familierecht in Europa te bewerkstelligen.⁵⁰ De beginselen omvatten verschillende onderwerpen uit het familierecht.⁵¹ De *CEFL* bestaat uit 28 juridische professionals uit 26 landen en wordt daarom gekwalificeerd als een academisch initiatief.⁵² Naast het ontwikkelen van beginselen organiseert de *CEFL* ook familierecht conferenties om onderzoeksresultaten te presenteren.⁵³

In 2007 publiceerde de *CEFL* de *Principles Regarding Parental Responsibilities*. In de *CEFL* wordt de term '*parental responsibility*' gebruikt, in internationale regelgeving staat deze term gelijk aan het ouderlijk gezag zoals deze in Nederland wordt gebruikt. Ouderlijke verantwoordelijkheid duidt aan dat ouders gezamenlijk gezag uitoefenen over een kind. Dit

⁴⁵ Recommendation CM/Red(2015)4 of the Committee of Ministers to member States on preventing and resolving disputes on child relocation.

⁴⁶ Menon 2016.

⁴⁷ Béréños, *Utrecht Law Review* 2012, p. 11.

⁴⁸ Kooijmans 2002, p. 17.

⁴⁹ Béréños, *Utrecht Law Review* 2012, p. 11.

⁵⁰ Boer, de, *Utrecht Law Review* 2008, p.73.

⁵¹ Béréños, *Utrecht Law Review* 2012, p. 17.

⁵² Béréños, *Utrecht Law Review* 2012, p. 17.

⁵³ Boele-Woelki & Martiny, *ERA* 2007, p. 126.

begrip is betrekkelijk nieuw en terug te vinden in artikel 18 van het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind van 1989.⁵⁴ De term *'parental responsibility'* werd in artikel 26 van het Haags Adoptieverdrag 1993 voor het eerst gebruikt en werd verder gedefinieerd in artikel 1 lid 2 van het Haags Kinderbeschermingsverdrag 1996.⁵⁵ In artikel 2 sub 7 van de Vordering Brussel II-bis wordt de ouderlijke verantwoordelijkheid omschreven als 'alle rechten en verplichtingen die ingevolge een beslissing, van rechtswege of bij een rechtsgeldige overeenkomst aan een natuurlijke persoon of aan een rechtspersoon zijn toegekend met betrekking tot de persoon of het vermogen van het kind'. Deze definitie van de ouderlijke verantwoordelijkheid komt in grote lijnen overeen met die van artikel 1 lid 2 Haags Kinderbeschermingsverdrag 1996. De vordering benadrukt dat de ouderlijke verantwoordelijkheid ook het gezagsrecht en het omgangsrecht omvat.⁵⁶

In de *Principle Regarding Parental Responsibilities* is gekozen voor een brede uitleg van de term *'parental responsibility'*. In beginsel 3:1 wordt deze term aangeduid als een collectie van rechten en plichten die allen de zorg voor het kind dienen te waarborgen. Deze collectie van rechten en plichten is, volgens de *CEFL*, van toepassing vanaf het moment van geboorte van het kind tot aan het bereiken van meerderjarigheid.⁵⁷ De *CEFL* heeft vervolgens hoofdstuk 2 gewijd aan de rechten van het kind. De rechten van het kind dienen altijd in overweging te worden genomen in aangelegenheden betreffende de *'parental responsibility'*.⁵⁸ Beginsel 3:3 stelt verder dat de belangen van het kind de eerste overweging dient te zijn. Verder stelt beginsel 3:7 dat, in het geval van een conflict of een risico op een conflict de belangen van het kind altijd moeten worden beschermd. Hoe er invulling aan deze bescherming zou moeten worden gegeven, verschilt in iedere situatie.⁵⁹

Uit beginsel 3:20 van de *CEFL* volgt dat ouders de ouderlijke verantwoordelijkheid gezamenlijk uitoefenen en gezamenlijk overeenstemming dienen te bereiken over de hoofdverblijfplaats van het kind. Als de ouders geen overeenstemming kunnen bereiken dan moeten zij dit geschil over het hoofdverblijf van het kind voorleggen aan de bevoegde autoriteit (beginsel 3:14). Beginsel 3:21 gaat specifiek over verhuizingen met kinderen en draagt de titel *'Relocation'* oftewel *'Verandering van woonplaats'*. De *CEFL* introduceerde dit beginsel als reactie op de stijgende mobiliteit van de Europese samenleving.⁶⁰ Dit beginsel is zowel van toepassing op binnenlandse verhuizingen of verhuizingen naar het buitenland met kinderen.⁶¹

In de preambule geeft de *CEFL* aan dat met het opstellen van deze beginselen getracht wordt om een bijdrage te leveren aan de gemeenschappelijke Europese waarden met betrekking tot de rechten en het welzijn van het kind. De *CEFL* stelt dat mede door de

⁵⁴ Boer, Ibili, e.a. 2012, p. 154.

⁵⁵ Boer, Ibili, e.a. 2012, p. 154.

⁵⁶ Boer, Ibili, e.a. 2012, p. 154.

⁵⁷ Boele-Woelki & Martiny, ERA 2007, p. 127.

⁵⁸ Boele-Woelki & Martiny, ERA 2007, p. 128.

⁵⁹ Boele-Woelki & Martiny, ERA 2007, p. 129.

⁶⁰ Boele-Woelki, & Martiny, ERA 2007, p. 141.

⁶¹ Bérénos, Utrecht Law Review 2012, p. 17.

beginselen het vrij verkeer van personen in Europa verder wordt vergemakkelijkt.⁶² Beginsel 3:21 stelt in lid 1 dat indien, de drager van de ouderlijke verantwoordelijkheid, de verblijfplaats van het kind binnen of buiten het rechtsgebied wenst te veranderen, dan informeert hij of zij vooraf de andere drager van de ouderlijke verantwoordelijkheid hierover. Mocht een van de ouders zich verzetten tegen een verhuizing, dan zal de rechter zich moeten buigen over het geschil. In Nederland dienen ouders verhuisgeschillen krachtens artikel 1:253a lid 1 BW voor te leggen aan de rechter. Beginsel 3:21 geeft de rechter c.q. de bevoegde autoriteit een aantal punten waarmee in het bijzonder rekening moet worden gehouden. Dit zijn: (a) de leeftijd en de mening van het kind (beginsel 3:6); (b) het recht van het kind om persoonlijke relaties te onderhouden met de andere dragers van de ouderlijke verantwoordelijkheid (beginsel 3:25); (c) het vermogen en de bereidheid van de dragers van de ouderlijke verantwoordelijkheid om met elkaar samen te werken; (d) de persoonlijke situatie van de dragers van de ouderlijke verantwoordelijkheid; (e) de geografische afstanden en de bereikbaarheid; (f) het vrije verkeer van personen. Met name factoren als de geografische afstanden en de financiële situatie van de gezagdragers zijn van cruciaal belang voor de rechter.⁶³

3.4 The Washington Declaration on International Family Relocation

De *Washington Declaration* is in maart 2010 door 50 rechters en andere deskundigen van verschillende lidstaten van de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht in Washington opgesteld en bestaat uit niet- bindende standaarden.⁶⁴ De Haagse Conferentie tracht met het opstellen van dergelijke niet-bindende regels om de samensmelting van de regels van het Internationaal Privaatrecht geleidelijk te bewerkstelligen.⁶⁵ De Conferentie heeft de internationale verhuisproblematiek op de agenda gezet en heeft in 2010 een conferentie georganiseerd om internationale familieverhuizingen te bespreken. In de *Washington Declaration* zijn standaarden over internationale verhuizingen en internationale kinderontvoeringen opgenomen.

De *Washington Declaration* bevat 13 artikelen, zeven daarvan gaan over internationale verhuizingen met een kind. Er is geen definiëring opgenomen van verhuizingen met kinderen. Krachtens artikel 1 dienen Staten zorg te dragen voor het beschikbaar maken van juridische procedures bij bevoegde autoriteiten. Bij deze autoriteiten kunnen verhuisverzoeken worden ingediend. In Nederland kunnen ouders die gezag uitoefenen op grond van artikel 1:253a lid 1 BW een verzoek indienen bij de rechter. Verder stelt artikel 1 van de *Declaration* dat partijen moeten worden aangemoedigd om de juridische procedures te gebruiken en moeten eenzijdig optreden voorkomen worden. In artikel 2 wordt het belang van een kennisgeving van een voorgenomen verhuizing aangeduid, deze kennisgeving is volgens dit artikel in het belang van het kind. Er zijn verder in de *Declaration* verschillende factoren opgenomen waar men rekening mee dient te houden bij het beoordelen van

⁶² Preamble of the Principle of European Family Law Regarding Parental Responsibilities.

⁶³ Boele-Woelki & Martiny, ERA 2007, p. 132.

⁶⁴ Bérénos, Utrecht Law Review 2012, p. 11.

⁶⁵ Artikel 1 Statuut van de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht.

verhuizingen. Zo stelt artikel 3 van de *Declaration* dat het belang van het kind de eerste overweging dient te zijn. In artikel 4 van de *Declaration* worden veertien belangen opgesomd die relevant zijn bij een overweging in een verhuizingszaak. De lijst is niet-limitatief van aard.⁶⁶ Het gewicht dat aan deze verschillende belangen moet worden toegekend zal in elke zaak anders zijn. De rechter dient in elke casus de verschillende aangedragen belangen afzonderlijk af te wegen. De belangen die in artikel 4 zijn opgenomen zijn: het recht van het kind om persoonlijk contact met beide ouders te hebben, de mening van het kind, de getroffen maatregelen omtrent de verhuizing, de redenen voor de verhuizing, de aanwezigheid van misbruik of geweld, de continuïteit en kwaliteit van de zorg, de impact op het kind, het ondersteunen van de relatie van het kind en de niet-verhuizende ouder, de regeling betreffende de omgang tussen het kind en de niet-verhuizende ouder, de afdwingbaarheid van de gemaakte omgangsregeling, de mate van mobiliteit van de familie en tot slot andere omstandigheden die de rechter relevant acht. De *Declaration* is in eerste instantie bedoeld voor internationale verhuizingen, maar de belangen kunnen als leidraad dienen in nationale verhuizingen.⁶⁷

3.5 Recommendation on preventing and resolving disputes on child relocation

Het Comité van Ministers van de Raad van Europa heeft op 11 februari 2015 de *Recommendation on preventing and resolving disputes on child relocation* aangenomen (verder de *Recommendation*).⁶⁸ De *Recommendation* is een niet-bindend instrument.⁶⁹ De stijging van het aantal geschillen omtrent verhuizingen is de aanleiding geweest voor de *European Committee on Legal Co-operation* van de Raad van Europa om deze *Recommendation* te ontwikkelen.⁷⁰ Het is het eerste Europese instrument betreffende verhuizingen met kinderen.⁷¹ De *Recommendation* definieert 'Child Relocation' als een verandering in de gewone verblijfplaats van het kind en is zowel van toepassing op binnenlandse verhuizingen als op verhuizingen naar het buitenland.⁷² Met deze definitie is meteen een belangrijk verschil gemaakt met het toepassingsbereik van de *Washington Declaration*. De *Washington Declaration* spreekt in eerste instantie slechts over internationale verhuizingen.⁷³ De *CEFL*-beginselen maakt net als de *Recommendation* geen onderscheid tussen binnenlandse en buitenlandse verhuizingen.⁷⁴

De *Recommendation* bevat elf beginselen en deze zijn onderverdeeld in: 'General principles', 'Rights of the child', 'Avoiding disputes', 'Dispute resolution'. Daarnaast is er een *Explanatory Memorandum* opgenomen waarin de beginselen nader worden toegelicht. Het doel van de *Recommendation* is tweeledig:

⁶⁶ Béréños, *Utrecht Law Review* 2012, p. 12.

⁶⁷ Béréños, *Utrecht Law Review* 2012, p.12.

⁶⁸ Recommendation CM/Rec(2015)4 of the Committee of Ministers to member States on preventing and resolving disputes on child relocation. Memorandum CM(2015)5 add1final.

⁶⁹ Kroezen, Storm & Meijer, *FJR*2016/44.

⁷⁰ Coenraad, *F&R* juli 2015.

⁷¹ Coenraad, *F&R* juli 2015.

⁷² Recommendation CM/REC(2015)4. P. 7.

⁷³ Principle 5 van de *Washington Declaration* verwijst echter wel naar binnenlandse verhuizingen.

⁷⁴ Boer, de, *Utrecht Law Review* 2008, p. 76.

- het voorkomen van conflicten over verhuizingen met kinderen en,
- het bieden van handvaten voor het oplossen van conflicten over verhuizingen met kinderen.⁷⁵

Volgens het *Explanatory Memorandum* kunnen verhuizingen met kinderen leiden tot een conflict tussen de gezagdragers.⁷⁶ In de praktijk komen deze conflicten met name voor als ouders gescheiden zijn of zich in het proces van scheiding bevinden.⁷⁷ De *Recommendation* maakt geen onderscheid en is van toepassing op elke situatie waarin kinderen betrokken zijn bij een verhuizing.⁷⁸ Daarnaast heeft de *Recommendation* een preventief karakter en begint met een aantal aanbevelingen voor de wetgever omtrent het voorkomen en oplossen van conflicten over verhuizingen met kinderen. Dit kan gelezen worden als een aanmoediging voor nationale wetgevers en rechters om recht te ontwikkelen over verhuizingen met kinderen. Het ontwikkelen van specifieke verhuisrecht zal bijdragen aan de rechtszekerheid en bijdragen aan het voorkomen en het oplossen van verhuisconflicten.⁷⁹

In het *Explanatory Memorandum* worden twee redenen genoemd die het belang van het ontwikkelen van een specifiek en gericht ‘verhuisrecht’ onderschrijven. Het bestaan van een specifiek ‘verhuisrecht’ houdt in dat er wordt erkend dat er sprake is van verhuisproblematiek en dat het ontbreken van dit ‘verhuisrecht’ strategisch gedrag van de ouders in de hand kan werken.⁸⁰ Ouders moeten beseffen dat het verhuizen zonder goedkeuring van de andere ouder en zonder toestemming van de rechter onwenselijk is. Aan dit onwenselijke gedrag moeten daarom consequenties worden verbonden. In Nederland kennen wij geen specifiek verhuisrecht. Zoals eerder beschreven kunnen geschillen in het kader van een verhuizing met een kind aan de rechter worden voorgelegd.⁸¹

In de *Recommendation* zijn beginselen opgenomen die ingaan op de rol van de rechter. In het *Explanatory Memorandum* worden veertien aanknopingspunten genoemd die de rechter in zijn beoordeling kan betrekken.⁸² De eerste twaalf factoren komen overeen met de factoren in beginsel 4 van de *Washington Declaration*. De twee laatste factoren zijn *Recommendation* eigen.⁸³ Deze factoren komen niet voor in de *Washington Declaration* en niet in de *CEFL*-beginselen. Het gaat daarbij om de factor betreffende het maken van afspraken over toekomstige verhuizingen en de factor dat het schenden van de notificatieplicht in het nadeel van ouders kan werken. Eerder in dit hoofdstuk is toegelicht dat ondanks het niet-bindende karakter van deze instrumenten, deze toegevoegde waarde kunnen hebben bij het ontwerpen van andere instrumenten. Een voorbeeld hiervan treffen wij in het *Explanatory Memorandum*. Hier wordt verwezen naar het *CEFL*-beginsel 3:21 en

⁷⁵ Explanatory Memorandum nr. 6, nr. 17 en nr. 46.

⁷⁶ Explanatory Memorandum nr. 5 en nr. 27.

⁷⁷ Coenraad, F&R juli 2015.

⁷⁸ Explanatory Memorandum nr. 18.

⁷⁹ Coenraad, F&R juli 2015.

⁸⁰ Explanatory Memorandum nr. 27 en 28.

⁸¹ Artikel 1:253a BW.

⁸² Explanatory Memorandum nr. 72-73.

⁸³ Coenraad, F&R juli 2015.

het bijbehorende commentaar daarop.⁸⁴ Dit geeft aan dat zelfs een academisch initiatief als de *CEFL* een belangrijke bijdrage kan leveren.

Hieronder zullen drie elementen uit de *Recommendation* nader worden besproken, omdat deze inzicht kunnen geven in de wijze waarop verhuisgeschillen kunnen worden benaderd. In eerste instantie zal inhoudelijk worden ingegaan op het belang van het kind, zoals deze in de *Recommendation* is beschreven. Vervolgens volgt er een korte weergave van de '*friendly agreement*' en de alternatieve geschillenbeslechting.

3.5.1 Het belang van het kind

In de *Recommendation* staat het recht van het kind centraal en dit wordt in twee beginselen besproken. Deze beginselen staan aan het begin van de *Recommendation* en benadrukken daarmee het belang dat wordt gehecht aan de rechten van het kind. Beginsel 2 stelt dat het belang van het kind de eerste overweging is en beginsel 3 kent formele rechten aan het kind toe. Dit is het recht op informatie, het recht op consultatie en het hoorrecht.⁸⁵ Verder wordt er in het commentaar onder nr. 36 van het *Explanatory Memorandum* gesteld dat lidstaten ook zelf standaarden kunnen introduceren om de belangen van het kind te beschermen. Hiermee wordt rekening gehouden met de verschillende rechtsculturen en opvattingen in Europa.⁸⁶ Op het gebied van familierecht zijn er nu eenmaal verschillen binnen Europa. Het is een bewuste keuze dat in beginsel 2 wordt gesproken over het belang van het kind als '*a*' en niet als '*the*' *primary consideration*.⁸⁷ Het belang van het kind hoeft niet altijd de doorslag te geven, want ook andere belangen kunnen immers zwaarder wegen. Beginsel 3 van de *Washington Declaration* merkt het belang van het kind, anders dan de *Recommendation*, aan als '*the paramount (primary) consideration*'. Dat het belang van het kind in beginsel 2 is aangemerkt als '*a primary consideration*' sluit goed aan bij de vaste rechtspraak van de Hoge Raad. In de Nederlandse rechtspraak is gekozen dat andere belangen zwaarder kunnen wegen dan het belang van het kind, zelfs als het belang van het kind een overweging van de eerste orde dient te zijn.⁸⁸ Het belang van het kind behoeft net zoals hierboven aangegeven in de *Recommendation* ook niet in Nederland doorslaggevend te zijn.⁸⁹

De *Recommendation* benoemt ook een aantal aanknopingspunten waar een rechter rekening mee kan houden bij het nemen van een beslissing. Deze aanknopingspunten zijn terug te lezen in beginsel 8. Op grond van dit beginsel ligt het accent op het belang van het kind. In het *Explanatory Memorandum* wordt dit accent wel genuanceerd, omdat de rechter ook de belangen van de ouders in overweging dient te nemen.⁹⁰ De belangen van het kind staan immers los van de belangen van de ouders.⁹¹ Belangen van het kind kunnen in sommige gevallen in strijd zijn met de belangen van de ouders. Dit betekent dat niet altijd bij

⁸⁴ Explanatory Memorandum nr. 73.

⁸⁵ Art. 12 IVRK.

⁸⁶ Coenraad, F&R juli 2015.

⁸⁷ Coenraad, FJR 2015/38.

⁸⁸ ECLI:NL:HR:2008:BV5901.

⁸⁹ Coenraad, FJR 2015/38.

⁹⁰ Explanatory Memorandum nr. 68, nr. 73 en nr. 35.

⁹¹ Explanatory Memorandum nr. 35.

een dergelijke strijd het belang van het kind de doorslag heeft.⁹² Dit verschilt in elk individuele casus en het toekennen van gewicht aan de belangen blijft maatwerk. De *Recommendation* volgt hiermee artikel 3 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind.

3.5.2 Friendly agreement in Nederland

In beginsel 1 sub c wordt gesteld dat ouders in goed overleg afspraken dienen te maken over de gewenste verhuizing. Hiermee benadrukt dit beginsel het belang van *friendly agreement*.⁹³ Dit belang wordt nader uitgewerkt en herhaald in het beginsel 4 en beginsel 5. Uit beginsel 4 volgen aanbevelingen voor de ouders die met het kind willen verhuizen. Verder bevat beginsel 4 een niet-limitatieve opsomming van maatregelen ter voorkoming van geschillen over een verhuizing met kinderen. De eerste maatregel die wordt genoemd is dat ouders moeten anticiperen op een mogelijk toekomstige verhuizing. Ouders worden verder ook aangemoedigd om de andere ouder te informeren over een verhuizwens en eventueel kan worden gekozen voor een alternatieve geschilbeslechting.

Gedurende het proces van de echtscheiding kunnen ouders afspraken maken over toekomstige verhuizingen. In de vorige besproken instrumenten zijn geen bepalingen opgenomen over het anticiperen op toekomstige verhuizingen. Door het toevoegen van dit nieuwe punt, geeft de *Recommendation* aan dat er de afgelopen jaren vele ontwikkelingen zijn geweest op het gebied van de verhuisproblematiek. In Nederland wordt hier uiting aan gegeven doordat ouders worden verplicht om een ouderschapsplan op te stellen, waarin eventueel ook afspraken over een verhuizing kunnen worden opgenomen.⁹⁴ Daarnaast benoemt artikel 1:247 leden 3-5 BW en artikel 815 Rv het belang van een behoorlijk overleg als uiting van gelijkwaardigheid in de verzorging en opvoeding.

In Nederland kan het opstellen van een ouderschapsplan duiden op een uiting van gelijkwaardigheid in de verzorging en opvoeding en kan worden gezien als een *friendly agreement*. Artikel 2.1 van het vFAS-model stelt dat bij een voorgenomen verhuizing de ouders vooraf met elkaar in overleg treden.⁹⁵ Zij kunnen een aantal essentiële afspraken over de zorg- en opvoeding hierin opnemen. Op het gebied van eventuele toekomstige verhuizing kunnen deze afspraken ook uitgebreid worden.⁹⁶ Ook als ouders afspraken hebben opgenomen in een ouderschapsplan kunnen verhuizwensen tot conflicten leiden. Als er een geschil ontstaat dan dient de rechter rekening te houden met de afspraken die ouders hebben gemaakt. De rechter is echter niet gebonden aan deze afspraken. Hij mag hier in het belang van het kind van afwijken, dit stelt het *Explanatory Memorandum*.⁹⁷ Zoals eerder in paragraaf 2.3.1 kan de rechter in Nederland ook van het ouderschapsplan afwijken.⁹⁸

⁹² Coenraad, F&R juli 2015.

⁹³ Coenraad, F&R juli 2015.

⁹⁴ Op grond van artikel 1:247a BW moeten ouders die gezamenlijk gezag hebben een ouderschapsplan opstellen, zoals bedoeld in artikel 815 lid 2 en 3 Rv.

⁹⁵ De vFAS is een vereniging van advocaten die gespecialiseerd zijn in het Personen- en Familierecht.

⁹⁶ Coenraad, F&R juli 2015.

⁹⁷ Explanatory Memorandum nr. 51.

⁹⁸ ECLI:NL:RBLIM:2014:3459.

Ook de Hoge Raad benadrukte in 2012 het belang van overleg en stelt dat ouders hun gelijkwaardigheid met betrekking tot de verzorging en opvoeding behouden na een echtscheiding. Een vervangende toestemming voor een verhuizing door een rechter doorkruist hiermee het recht op deze gelijkwaardigheid in de opvoeding en verzorging.⁹⁹ Zolang er geen overeenstemming is over het ouderschapsplan kan de rechter niet beslissen over een verzoek tot verhuizing met het kind. De rechtbank Den Haag is in 2015 afgeweken van deze lijn en heeft alsnog in een zaak vervangende toestemming verleent, voordat de scheidingsprocedure is afgerond.¹⁰⁰ De rechtbank kwam tot dit besluit omdat uit een reeks incidenten in een korte tijd, alsook de houding van de partijen ter zitting, de rechtbank niet de verwachting had dat partijen zelf afspraken zouden maken over de verblijfplaats van het kind. De rechtbank zag geen belemmering om over het verzoek van de vrouw te beslissen en stelde dat er geen sprake was van een doorkruising van gelijkwaardige uitvoering van het ouderschapsplan. Hiermee lijkt de rechter in het belang van het kind te zijn afgeweken van deze lijn.

3.5.3 Alternatieve geschillenbeslechting

Alternatieve geschillenbeslechting wordt in beginsel 4 genoemd als maatregel om conflicten over een verhuizing met kinderen te voorkomen. Beginsel 5 benadrukt de noodzaak van alternatieve geschillenbeslechting, zoals mediation, omdat het de voorkeur verdient om een gerechtelijke procedure te vermijden. Uit artikel 1:253 a lid 5 BW blijkt dat de rechtbank, alvorens te beslissen op een verzoek tot vervangende toestemming voor een (internationale) verhuizing, eerst een vergelijk tussen de ouders dient te beproeven. Een minnelijke oplossing geniet de voorkeur volgens de *Recommendation*. Ook in de *Washington Declaration* wordt onder artikel 8 mediation genoemd als alternatief die de voorkeur geniet. In de CEFL-beginselen stelt beginsel 3:36 dat alternatieve geschillenbeslechting voor ouders met gezag beschikbaar moet zijn. In Nederland wordt crossborder mediation toegepast als er sprake is van een internationale kinderontvoering. Het streven is om internationale kinderontvoering te voorkomen, daarom wordt crossborder mediation in een vroeg stadium ingezet.¹⁰¹ Crossborder mediation biedt ouders de gelegenheid om overeenstemming over de verblijfplaats van het kind te bereiken en/of afspraken te maken over een internationale omgangsregeling, waarbij 'crossborder' betekent dat ouders hun verblijf in verschillende landen hebben of willen gaan hebben.¹⁰² Ook uit financieel oogpunt verdient een crossborder mediation de voorkeur.¹⁰³ Bovenal voorkomt het emotionele schade bij het kind.¹⁰⁴ In de inleiding van de *Recommendation* wordt aandacht besteed aan het voorkomen van internationale kinderontvoering, dit kan worden voorkomen middels mediation in de voorfase.

Ouders kunnen namelijk door het doorlopen van een mediation traject een verhuisgeschil in onderling overleg oplossen. Tijdens dit traject kunnen ouders duidelijk aangeven welke

⁹⁹ ECLI:NL:HR:2012:BV2363.

¹⁰⁰ ECLI:NL:HR:RBDHA:2015:9119.

¹⁰¹ Kroezen, Storm & Meijer, FJR 2016/44.

¹⁰² Kroezen, Storm & Meijer, FJR 2016/44.

¹⁰³ Kroezen, Storm, & Meijer, FJR/2016/44.

¹⁰⁴ Kroezen, Storm & Meijer, FJR 2016/44.

aspecten van belang zijn in de afspraken onderling. Mediation biedt partijen deze mogelijkheid. Ouders zijn angstig over het verliezen van het contact met het kind na een verhuizing. Door deze angst kunnen ouders standpunten innemen om zodoende de eigen belangen veilig te stellen. De mediator kan de ouders helpen om inzicht te krijgen in de eigen belangen.¹⁰⁵ Mediation helpt ouders een oplossing te zoeken die voor beiden aanvaardbaar en duurzaam is. Mochten de ouders er niet uitkomen dan biedt beginsel 6 de mogelijkheid om zich tot een rechter te wenden. In Nederland bestaat deze mogelijkheid ook (art. 1:253a lid 1 BW). Uiteraard wordt er in het *Explanatory Memorandum* verwezen naar artikel 6 EVRM.¹⁰⁶ Deze toegang geldt zowel voor de ouder met de verhuiswens als voor de ouder die zich niet kan verenigen met de verhuizing.

3.6 Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat de besproken instrumenten erop duiden dat op internationaal gebied aandacht is voor de verhuisproblematiek. Een terugkerend advies dat in elke instrument wordt benoemd, is de plicht die de ouder met de verhuiswens heeft jegens de andere ouder om hem of haar te informeren over een voorgenomen verhuizing. Deze plicht wordt zowel in artikel 2 van de *Washington Declaration* genoemd, als in beginsel 3:21 lid 1 van de *CEFL* en in beginsel 4 van de *Recommendation*. Wat verder opvalt is dat alle instrumenten aandacht hebben voor het belang van het kind. In de *Washington Declaration* wordt in artikel 3 gesproken over de belangen van het kind en in de *Principles Regarding Parental Responsibilities* wordt dit gedaan in beginsel 3:3. De *Recommendation* besteedt in beginsel 2 ook aandacht aan de rechten van het kind. In de besproken standaarden is verder ook aandacht voor alternatieve geschillenbeslechting zoals mediation. Mediation wordt gezien als een middel die partijen kan aanmoedigen om tot een overeenstemming te komen. In het volgende hoofdstuk zal worden uiteengezet hoe de Nederlandse rechter invulling geeft aan het belang van het kind en de verschillende belangen die bij dergelijke geschillen spelen.

¹⁰⁵ Kroezen, Storm & Meijer, FJR 2016/44.

¹⁰⁶ Explanatory Memorandum nr. 65.

4. Nederlandse rechtspraak in vogelvlucht

4.1 Inleiding

'Relocation cases, in which a divorced parent seeks to move away with the child, are among the knottiest problems facing family courts'.¹⁰⁷

Dit citaat omschrijft waarom rechtsinstanties moeite hebben met verhuizingszaken. Geschillen omtrent een verhuizing met een kind vormen immers een groot dilemma voor rechters.¹⁰⁸ Zij vormen de keerzijde van de wettelijke uitgangspunten als het gezamenlijk gezag en een gelijkwaardige verzorging en opvoeding.¹⁰⁹ In Nederland is het aantal geschillen waarover rechters zich moet buigen flink gestegen. Ook is de aandacht voor dit onderwerp in de rechtspraak, de wetenschap en bij verschillende internationale en Europese organisaties toegenomen.¹¹⁰ Een voorbeeld hiervan is te zien aan de toename van het aantal gepubliceerde beschikkingen over verhuizingen met kinderen. In 2010 publiceerde rechtspraak.nl 13 hofbeschikkingen over verhuizen met kinderen na een scheiding, 4 zaken bereikten zelfs de Hoge Raad. In 2016 zijn er 38 hof beschikkingen gepubliceerd en 1 daarvan bereikte de Hoge Raad. In de periode van januari tot september van dit jaar zijn 20 beschikkingen door de gerechtshoven uitgesproken, waarvan 2 zaken tot aan de Hoge Raad werden beslecht. Kortom er is een duidelijke trend zichtbaar in het aantal gepubliceerde beschikkingen door de gerechtshoven. Om meer inzicht te kunnen krijgen in de wijze waarop de rechter zijn beslissing neemt in verhuizingszaken zal in dit hoofdstuk een aantal van deze beschikkingen inhoudelijk worden besproken. Hierbij is gekozen alle relevante en gepubliceerde uitspraken van de gerechtshoven en de Hoge Raad in de periode van januari 2016 tot september 2017 te bespreken. Er zal zowel worden ingegaan op verhuizingen binnen Nederland als verhuizingen vanuit Nederland naar het buitenland. Alvorens de inhoudelijke uitspraken te bespreken volgt er een korte bespreking van de Nederlandse situatie (par. 4.2). Vervolgens wordt er stilgestaan bij de noodzaak van de ouder om de verhuizen en de wijze waarop de rechter deze noodzaak beoordeelt (par. 4.3). Ook volgt er een bespreking van het belang van het kind bij deze geschillen (par. 4.4), centraal staat de vraag: Hoe wordt dit belang door de hoven geduid? Ook is er aandacht voor de visie van de rechter op de communicatie tussen ouders onderling (par 4.5). Tot slot volgt er een conclusie waar de vraag wordt beantwoord of er in de jurisprudentie een algemene lijn valt te ontdekken (par. 4.6).

4.2 De Nederlandse situatie

In het Nederlands recht zijn geen specifieke regels omtrent verhuizing met kinderen geregeld. Criteria omtrent verhuizingen zijn te vinden in jurisprudentie. Het is aan de rechter om een afweging te maken tussen de belangen van het kind, die van de ouder met de verhuiswens en die van de achterblijvende ouder. Dit is een lastige taak, omdat zowel het kind als elk van de ouders gerechtvaardigde belangen hebben bij de verhuizing. Er zijn

¹⁰⁷ Braver, Ellman & Fabricius, *Journal of Family Psychology* 2003, p. 206.

¹⁰⁸ Braver, Ellman & Fabricius, *Journal of Family Psychology* 2003, p. 206.

¹⁰⁹ Coenraad, *FJR* 2015/38.

¹¹⁰ Coenraad, *FJR* 2015/38.

derhalve altijd partijen in het geding die zich niet in de beslissing van de rechter kunnen vinden.¹¹¹ In verhuizingszaken draait het om de belangen van het kind en van de beide ouders. Deze belangen worden vervolgens aan de hand van alle relevante factoren tegen elkaar afgewogen. Zoals eerder in deze scriptie aangegeven is de uitspraak van de Hoge Raad van 25 april 2008 maatgevend geweest voor de beoordeling van verzoeken tot vervangende toestemming.¹¹² In deze uitspraak is overwogen dat de rechter op grond van artikel 1:253a BW een zodanige beslissing neemt waarbij rekening wordt gehouden met het belang van het kind, maar dat hieruit niet mag worden afgeleid, dat het belang van het kind bij geschillen omtrent gezamenlijke gezagsuitoefening altijd zwaarder weegt dan andere belangen. Bij een beslissing over deze geschillen dient de rechter rekening te houden met alle omstandigheden van het geval. Dit zou kunnen betekenen dat andere belangen zwaarder wegen dan het belang van het kind. Het belang van het kind dient overigens wel een overweging van de eerste orde te zijn bij de te verrichten afweging van belangen. In deze uitspraak zijn verder negen criteria opgesteld die een rol spelen bij de beoordeling van een verzoek tot vervangende toestemming zijn.¹¹³

In dit hoofdstuk zal getracht worden om door middel van de gelezen uitspraken inzicht te krijgen in de wijze waarop de rechter tot een beslissing komt. Coenraad stelt dat het procederen in verhuizingszaken verheven is tot een aparte tak van sport.¹¹⁴ Het is daarom belangrijk om de inzichten uit de jurisprudentie te bespreken. Deze inzichten zijn essentieel voor de beantwoording van de onderzoeksvraag, omdat een ouder om diverse redenen de wens heeft om te verhuizen. In de meeste gevallen is er sprake van een nieuwe partner of een nieuwe gezinssituatie.¹¹⁵ Ook kunnen medische¹¹⁶ of financiële¹¹⁷ belangen gediend zijn met een verhuizing. Daarnaast kan heimwee een reden zijn voor ouders die de wens hebben om te verhuizen.¹¹⁸ Opvallend is dat de rechter meer verzoeken afwijst dan toewijst. In 2016 heeft de rechter 24 verzoeken afgewezen en slechts 12 verzoeken van ouders met een verhuiswens toegewezen. Verder zijn er 2 zaken door de rechter aangehouden, in beide gevallen moesten de ouders werken aan de onderlinge communicatie.¹¹⁹ Ook in de uitspraken tot september 2017 is te zien dat er meer verzoeken worden afgewezen (13) dan toegewezen (7). De meeste afwijzingen, zowel in 2016 als in 2017, worden door de rechter gemotiveerd door te stellen dat de ouder met de verhuiswens de noodzaak van de verhuizing onvoldoende aannemelijk heeft gemaakt. Ook als een verhuizing onvoldoende is onderbouwd is dit een grond voor een afwijzing van het verhuisverzoek. Uit de behandelde jurisprudentie blijkt verder dat de rechter altijd het belang van het kind meeweegt in zijn beoordeling. Tot slot is de stijgende mobiliteit van mensen te zien in het aantal verzoeken voor verhuizingen naar het buitenland. In 2016 zijn er 11 uitspraken over internationale

¹¹¹ Coenraad, FJR 2015/38.

¹¹² ECLI:NL:HR:2008:BC5901.

¹¹³ Gezien de beperkte ruimte in deze scriptie zullen niet al deze criteria uitvoerig worden besproken.

¹¹⁴ Coenraad, FJR 2015/38.

¹¹⁵ Bijv. ECLI:NL:GHARL:2016:198, ECLI:NL:GHARL:2016:6012 en ECLI:NL:GHDHA:2017:902.

¹¹⁶ ECLI:NL:GHARL:2017:7429.

¹¹⁷ ECLI:NL:GHARL:2016:5331.

¹¹⁸ ECLI:NL:GHAMS:2016:5355 en ECLI:NL:GHSHE:2017:1201.

¹¹⁹ ECLI:NL:GHSHE:2016:2438 en ECLI:NL:GHARL:2016:5123.

verhuizingen, van deze uitspraken zijn er 3 toegewezen en zijn er 7 afgewezen. Bij de toewijzing van deze verhuizingen zijn met name de belangen van het kind essentieel voor de beoordeling van de rechter.¹²⁰ Eén zaak is verder aangehouden en diende de Raad onderzoek in te stellen, via International Social Service Netherlands, naar de verhuizing van het kind.¹²¹ In de periode van januari tot september 2017 zijn 4 uitspraken geweest over internationale verhuizingen, waarvan 2 zijn toegewezen en twee zijn afgewezen. Eerder in deze paragraaf is besproken dat de meeste verzoeken worden afgewezen omdat de noodzaak voor een verhuizing onvoldoende aannemelijk is geworden. Omdat de noodzaak een belangrijke rol speelt bij de belangenafweging zal dit aspect hieronder nader worden besproken.

4.3 De noodzaak om te verhuizen

Op grond van beginsel 8 van de *Recommendation* dient de rechter alle relevante factoren in zijn beoordeling te betrekken, waarbij elke factor het gewicht wordt gegeven dat in de omstandigheden van het individuele geval is aangewezen. Deze afweging kan worden gemaakt met behulp van veertien factoren uit de *Explanatory Memorandum*.¹²² De *CEFL* benoemt in artikel 3:21 van de *CEFL*-beginselen een aantal factoren en in de *Washington Declaration* worden in beginsel 4 verschillende factoren opgesomd. Het afwegen van deze belangen, aan de hand van deze internationale en nationale factoren, is maatwerk en in beginsel 9 van de *Recommendation* wordt een neutrale houding van de rechter aanbevolen ten aanzien van verzoeken omtrent verhuizingen. Uit de jurisprudentie onderzoek blijkt dat de Nederlandse rechter zich neutraal opstelt jegens de voorgelegde belangen. De belangen die zowel de ouder met de verhuishwens als de andere ouder voorleggen, krijgen de nodige aandacht van de rechter. Dit blijkt met name uit de uitleg die de rechter geeft aan zijn oordeel, daarbij wordt altijd gerefereerd aan de beweegredenen van de ouders omtrent het verhuisverzoek. Het proces van maatwerk kan slechts worden bereikt als de rechter zich neutraal opstelt jegens deze beweegredenen. Het is onmogelijk gezien de ruimte van dit onderzoek om alle verschillende factoren uitgebreid te bespreken. Om deze reden is gekozen in te gaan op de noodzaak van de verhuizing.

Een conflict omtrent het wijzigen van de verblijfplaats van een kind begint altijd met de wens van één van de ouders om te verhuizen. Bij deze wens is het voor de rechter met name van belang om stil te staan bij de verschillende redenen voor verhuizing en of de verhuizing in voldoende mate is voorbereid. Een ouder die wenst te verhuizen heeft immers altijd gerechtvaardigde belangen om de verhuizing door te zetten. In het beginsel 3:21 van de *CEFL* wordt met betrekking tot de ouder met verhuishwens uitdrukkelijk gesproken over de factor van *'the free movement of persons'*. Ook de *Washington Declaration* noemt expliciet het recht op bewegingsvrijheid van personen.¹²³ Dit kan worden vertaald naar de noodzaak om te verhuizen. De noodzaak vertegenwoordigt het geluk en de levensstijl van de ouder met de verhuishwens.¹²⁴ Het is juist deze factor die voor een ouder met de verhuishwens lastig

¹²⁰ ECLI:NL:GHAMS:2016:202, ECLI:NL:GHARL:2016:1924 en ECLI:NL:GHARL:2016:9904.

¹²¹ ECLI:NL:GHARL:2016:5123, r.o. 5.7.

¹²² Explanatory Memorandum, nrs. 72-73.

¹²³ Artikel 1 Washington Declaration.

¹²⁴ Kilkelly, *Journal of Family and Practice*, 2010, p. 23.

is om aannemelijk te maken.¹²⁵ Dit blijkt ook uit de gelezen jurisprudentie. Een ouder kan weliswaar aankaarten dat er sprake is van een emotionele, financiële, medische en/of huisvestingsnoodzaak, maar dient dit wel nauwkeurig te kunnen onderbouwen. De meeste verzoeken van ouders om te verhuizen stranden doordat de ouder zijn wens om te verhuizen onvoldoende heeft kunnen onderbouwen of indien de noodzaak niet aannemelijk is geworden.¹²⁶ Onderstaand zullen een aantal uitspraken nader worden besproken om meer inzicht in de visie van de rechter op het aspect van noodzaak om te verhuizen.

Nationale verhuizingen

Zo achtte het gerechtshof van 's-Hertogenbosch dat de wens van de moeder om te verhuizen naar de voor haar vertrouwde omgeving begrijpelijk, maar had zij de noodzaak onvoldoende aannemelijk kunnen maken.¹²⁷ Uit het door de moeder overgelegde behandelplan van de GGZ blijkt volgens het gerechtshof onvoldoende dat een verhuizing van de moeder met de kinderen de enige manier is om de psychische problematiek van de moeder op te lossen of te verminderen. Het verzoek van de moeder daarom is afgewezen. In een beschikking van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden oordeelde de rechter dat de moeder de financiële noodzaak onvoldoende had aangetoond.¹²⁸ De moeder gaf aan dat zij is ingetrokken bij haar moeder om zodoende financieel in een betere positie te komen, omdat zij de lasten van de koopwoning niet kon dragen. Ook stelt de moeder door bij haar moeder te wonen dat zij de restschuld van de oude woning binnen enkele jaren kan aflossen. Verder zou de economische noodzaak ook gelegen zijn in haar inkomsten. De moeder was eerst kapster aan huis, maar heeft in de nieuwe woonplaats een baan gevonden bij een kapsalon. Het gerechtshof was van mening dat er geen sprake was van financiële noodzaak, omdat de vader zich bereid heeft verklaard de restschuld van de woning als eigen schuld op zich te nemen. De moeder heeft onvoldoende aannemelijk gemaakt dat zij geen werk zou kunnen vinden in de woonplaats van de vader. Zij heeft niet laten zien dat zij inspanningen heeft verricht om werk als kapster of ander voor haar passend werk te vinden. De moeder kreeg daarom geen vervangende toestemming om te verhuizen.

Internationale verhuizingen

De noodzaak om te verhuizen kan ook een rol spelen bij verhuizingen naar het buitenland. Zo ook in de zaak waarbij een moeder het verzoek indiende om samen met haar nieuwe partner te verhuizen naar de Verenigde Staten.¹²⁹ Deze verhuizing zou slechts van tijdelijke aard zijn, maar een verblijf van drie jaren heeft uiteraard gevolgen voor alle betrokkenen. Volgens de moeder zou de noodzaak van de verhuizing voldoende vaststaan, omdat haar partner zich niet aan de overplaatsing naar de Verenigde Staten kan onttrekken zonder aanzienlijke schade voor zijn carrière. De moeder en de minderjarige dienen ook mee te verhuizen om zo het gezinsverband te behouden. De niet-verhuizende ouder stelt dat er

¹²⁵ Zie o.a.: ECLI:NL:GHARL:2017:1108 en ECLI:NL:GHARL:2017:1577.

¹²⁶ Zie o.a.: ECLI:NL:GHARL:2016:198, ECLI:NL:GHARL:2016:315, ECLI:NL:GHARL:2016:936, ECLI:NL:GHARL:2016:1494 en ECLI:NL:GHAMS:2016:740.

¹²⁷ ECLI:NL:GHSHE:2017:244

¹²⁸ ECLI:NL:GHARL:2016:5331

¹²⁹ ECLI:NL:GHSHE:2017:3298

geen economische noodzaak is voor de verhuizing naar de Verenigde Staten, omdat de partner van moeder gewoon zijn dienstverband bij het Ministerie van Defensie in Nederland zou kunnen behouden. Het hof heeft geoordeeld dat de moeder voldoende heeft toegelicht dat de tijdelijke overplaatsing van haar partner naar de Verenigde Staten, in opdracht van het Ministerie van Defensie, in verband met zijn carrièremogelijkheden meer dan wenselijk is en dat zij de economische noodzaak voldoende aannemelijk heeft gemaakt. Verder geeft het hof aan dat van de moeder niet kan worden gevergd dat zij met minderjarige in Nederland blijft wonen tijdens het verblijf van haar partner in de Verenigde Staten. Het hof acht de verbreking van het huidige gezinsverband niet in het belang van minderjarige. Het verzoek van de moeder voor vervangende toestemming om met minderjarige naar de Verenigde Staten te mogen verhuizen is door het hof toegewezen. De noodzaak was voldoende aannemelijk gemaakt.

Aan het begin van deze scriptie is stilgestaan bij een moeder die wilde verhuizen naar Israël. De rechter kende de moeder vervangende toestemming om te verhuizen toe, omdat zij heeft kunnen aantonen dat zij zwaarwegende belangen heeft om te verhuizen.¹³⁰ De moeder stelde dat zij hevige heimwee had naar haar vertrouwde omgeving, haar familie, vrienden en naar haar nieuwe partner die in Israël woont, waardoor bij haar sprake is van onder meer psychische klachten. Volgens het hof heeft de moeder met de door haar overgelegde stukken van onder meer haar huisarts, haar psycholoog in Israël, het Sinai Centrum alsmede de stukken van Stichting Joods Maatschappelijk werk, voldoende aannemelijk heeft gemaakt dat zij last heeft van hevige heimwee naar haar voormalige verblijfplaats in Israël en dat zij daarvan psychische klachten ondervindt. Ook was voor het hof belangrijk dat de vrouw beschikte over een vaste baan, zodat zij in staat is om in Israël in haar eigen levensonderhoud en dat van het kind kan voorzien. Het hof was van oordeel dat is vast komen te staan dat Israël voor de vrouw een vertrouwde omgeving is en dat zij daar geworteld is. In deze zaak heeft het hof ook gelet op het belang van het kind.¹³¹ In de volgende paragraaf zal dieper worden ingegaan op het belang van het kind in verhuisgeschillen.

4.4 Het belang van het kind

De focus van de rechter zou op grond van beginsel 8 van de *Recommendation* moeten liggen op het belang van het kind. Het belang van het kind wordt ook door artikel 3 van de *Washington Declaration* genoemd en in beginsel 3:3 van de *CEFL*-beginselen. De maatstaf die in Nederland geldt, is dat het belang van het kind centraal staat, maar niet altijd doorslaggevend is.¹³² De rechter streeft erna om de belangen van het kind te waarborgen. Hierbij kan gedacht worden aan onder andere het recht op contact met de ouder, de mening van het kind en de impact van de verhuizing op het kind. In de recente rechtspraak is gebleken dat de rechter waarde hecht aan het belang van het kind. Deze lijn is duidelijk waarneembaar in beschikkingen van de gerechtshoven. Een rechter kan al een verzoek afwijzen, omdat het kind gebaat is bij een stabiele leef- of woonomgeving.¹³³ Ook kan een

¹³⁰ ECLI:NL:GHAMS:2016:202, r.o. 4.9.

¹³¹ ECLI:NL:HR:2016:2709.

¹³² ECLI:NL:HR:2008:BC5901.

¹³³ ECLI:NL:GHARL:2016:198.

rechter het verzoek afwijzen, omdat het kind belang heeft bij uitgebreid contact met de andere ouder.¹³⁴ Of als de rechter van oordeel is dat het kind geworteld is in zijn omgeving en het niet in het belang van het kind is om te verhuizen.¹³⁵ Aan de andere kant kan een verhuizing in het belang van het kind zijn en zal de rechter een verzoek om deze reden toewijzen. Als een verhuizing rust en stabiliteit voor het kind kan waarborgen, kan een rechter als snel in het belang van het kind een verzoek toewijzen.¹³⁶ Het belang van het kind speelt derhalve een grote rol voor de rechter bij zijn beslissing. Hieronder zal de zienswijze van de rechter betreffende het belang van het kind in een aantal uitspraken uitgebreid worden besproken.

Nationale verhuizingen

Het belang van het kind om in zijn vertrouwde omgeving te blijven wonen weegt zwaarder dan het belang van de moeder om met het kind te verhuizen. Ook het belang van de vader om invulling te geven aan zijn vaderrol blijkt belangrijk te zijn in de beschikking van het gerechtshof van Amsterdam.¹³⁷ Het hof oordeelde dat als het kind ging verhuizen het contact tussen het kind en de niet-verhuizende ouder onvoldoende is gewaarborgd gelet op de reisafstand tussen Gemeente A en Gemeente B in Nederland. Daarbij achtte het hof dat de door de vrouw aangeboden compensatie in de vorm van een ruimere vakantieregeling ontoereikend is. Bij de afweging van alle belangen en omstandigheden concludeerde het hof dat het belang van het kind om in zijn vertrouwde omgeving te blijven wonen zwaarder weegt dan het belang van de moeder bij de verhuizing met het kind. Daarom oordeelde de rechter in deze zaak dat een verhuizing van het kind niet wenselijk is. De moeder en het kind mochten niet verhuizen, omdat de continuïteit en stabiliteit van de woon- en sociale leefomgeving in de huidige woonplaats het belang van het kind diende.¹³⁸

Ook in een andere zaak werd door het hof gesteld dat de belangen van de moeder bij een verhuizing niet prevaleren boven het belang van de kinderen en de vader bij het blijven wonen in elkaars nabijheid.¹³⁹ Daarbij stelde het hof dat de noodzaak om te verhuizen van de moeder slechts ziet op haar eigen belang, namelijk heimwee, en niet in de eerste plaats op de belangen van de kinderen.¹⁴⁰ Er is geen sprake van een objectieve dringende noodzaak aan de zijde van de moeder. Verder is het hof van oordeel dat de gewenste verhuizing het contact tussen de vader en de kinderen zou beperken en om die reden is een verhuizing niet in het belang van de kinderen.¹⁴¹ De afstand van de woonplaats van de vader en de gewenste woonplaats van moeder is groot. Ook de daarmee gepaard gaande reistijd van circa drie uur enkele reis is voor zowel de vader als de kinderen te belastend. Interessant hierbij is dat het hof ook rekening houdt met eventuele toekomstige gevolgen als de verhuizing wel zou worden doorgezet. Het hof neemt aan dat naarmate de kinderen ouder worden de kans steeds kleiner wordt dat zij om het weekend en in de vakanties de totale afstand van 560 kilometer willen afleggen met de daaraan gekoppelde reistijd. Volgens het hof zullen de kinderen eenmaal woonachtig in de gewenste woonplaats hun leven daar steeds meer vorm

¹³⁴ ECLI:NL:GHARL:2016:315

¹³⁵ ECLI:NL:GHARL:2016:6125

¹³⁶ ECLI:NL:GHARL:2016:7794

¹³⁷ ECLI:NL:GHAMS:2017:3239, ro. 5.11.

¹³⁸ ECLI:NL:GHAMS:2017:3239, ro. 5.12.

¹³⁹ ECLI:NL:GHSHE:2017:1201, ro. 3.8.2.

¹⁴⁰ ECLI:NL:GHSHE:2017:1201, ro. 3.8.3.

¹⁴¹ ECLI:NL:GHSHE:2017:1201, ro. 3.8.4.

gaan geven. Naarmate de tijd verstrijkt bestaat daarmee het reële risico dat de interesse van de kinderen in het 'oude' leven in de woonplaats van de vader vermindert. Het verlenen van toestemming voor de verhuizing en het daaraan inherente verminderde contact tussen de vader en de kinderen, zal dan waarschijnlijk leiden tot een uitholling van het vaderschap en aantasting van de band die de vader en de kinderen met elkaar hebben. Vandaar dat het hof de belangen van de moeder omtrent het verhuizen ondergeschikt acht aan het belang van de kinderen bij het behoud van een (goede) relatie met hun beider ouders en het belang van de vader bij een structureel en goed contact met de kinderen. De moeder kreeg om deze redenen geen toestemming om te verhuizen. In deze beschikking is duidelijk te zien dat de rechter rekening houdt met het belang van het kind en het belang contact tussen ouders en kinderen.

In een andere zaak werd de vervangende toestemming wel aan de moeder verleend, omdat deze zich flexibel opstelde ten aanzien van extra omgangsmomenten met de vader.¹⁴² Het hof stelde dat deze flexibiliteit van groot belang is voor de kinderen, omdat de bijzondere baan van de vader dit vergde. De moeder heeft er alles aan gedaan om hieraan een goede invulling te geven. De zorgregeling verloopt voor het overige zoals afgesproken. Ook heeft de moeder aangeboden om de vader financieel te compenseren voor de langere reistijd door de verhuizing. In deze zaak is er door de partijen gehoor gegeven om het contact tussen kind en niet-verhuizende ouder te waarborgen.

Internationale verhuizingen

Het belang van het kind speelt ook bij internationale verhuizingen een essentiële rol. Zo oordeelde het gerechtshof 's-Hertogenbosch dat het in het belang van het kind is om bij de moeder te blijven en te verhuizen naar België, groter dan het belang van het kind om in zijn vertrouwde omgeving te blijven wonen, ook als dat zou impliceren dat zijn hoofdverblijf bij de vader zou zijn.¹⁴³ Het hof komt tot deze overweging, omdat het kind altijd bij de moeder is geweest en zij de verzorgende ouder is, hetgeen ook door de vader wordt erkend. Over de belangen van de vader om contact te behouden met het kind acht het hof dat deze afdoende zijn beschermd door de wijze waarop de contactregeling vanaf het moment van de verhuizing wordt geborgd.¹⁴⁴ Het hof hecht waarde aan de toezegging van de moeder om het brengen en ophalen in de toekomst voor haar rekening te nemen. Hierdoor behoeft de vader geen eigen en/of extra inspanning te leveren.

In een andere zaak oordeelde het hof dat het belang van het kind gebaat was bij de afwijzing van de vervangende toestemming.¹⁴⁵ Het betrof een moeder die vervangende toestemming wenste om samen met haar kind te verhuizen naar Duitsland. De moeder had vervangende toestemming van de kinderrechter om te verhuizen naar Duitsland en de moeder is vervolgens ook met het kind verhuisd. Het hof nam bij zijn oordeel mee dat het kind een taalachterstand had en daarom logopedie nodig had. Gedurende het verblijf van het kind in Duitsland is er geen behandeling bij de logopedist gestart omdat het kind deze behandeling in Duitsland niet krijgt zolang het kind de Duitse taal niet goed beheerst. Voorts is gebleken dat het kind nog op de Kindergarten zit en pas volgend jaar naar het basisonderwijs gaat en

¹⁴² ECLI:NL:GHARL:2017:3244, r.o. 5.8.

¹⁴³ ECLI:NL:GHSHE:2017:3062, r.o. 3.8.3.

¹⁴⁴ ECLI:NL:GHSHE:2017:3062, r.o. 3.8.4.

¹⁴⁵ ECLI:NL:GHARL:2016:1494.

dan les zou kunnen krijgen in de Duitse taal. Hiermee zal de taalachterstand van het kind nog groter worden. Als het kind naar Nederland zou verhuizen kan het kind gelijk al logopedie krijgen. Ook stelt het hof dat beide ouders belangrijke hechtingsfiguren zijn voor het kind. Het hof is van oordeel dat een verhuizing van het kind naar Duitsland niet in zijn belang moet worden geacht. Het verzoek van moeder moet daarom worden afgewezen. Moeder kreeg de opdracht van het hof om met het kind weer terug te verhuizen naar Nederland. Over deze terug verhuizing en de gevolgen voor het kind stelt het hof dat kinderen van vijf jaar in het algemeen goed kunnen verhuizen. Kinderen van die leeftijd zijn volgens de raadsvertegenwoordiger nog niet zo zeer gehecht aan plaatsen of vrienden.¹⁴⁶ Het kind zal daarom geen problemen ondervinden om terug te verhuizen naar Nederland en daarbij brengt het belang van het kind mee dat hij niet in Duitsland kan blijven. De moeder heeft cassatie ingesteld tegen de afwijzing van haar verzoek, maar de Hoge Raad heeft haar beroep verworpen.¹⁴⁷

Ook in een andere zaak werd door het hof de vervangende toestemming van een moeder om met haar kinderen naar Zwitserland te verhuizen afgewezen. Wat deze uitspraak bijzonder maakt is dat de rechter bij zijn uitleg over de afwijzing zich ook richt tot de kinderen.¹⁴⁸ De kinderen deelden in deze zaak samen met de moeder het enthousiasme over de verhuizing naar Zwitserland. Volgens het hof is daarmee niet gezegd dat de verhuizing ook in het belang van de kinderen zou zijn. Het belang van de kinderen is volgens het hof in een stabiele leefomgeving waarin zij in alle rust kunnen werken aan hun ontwikkelingstaken. Het hof benadrukt daarbij dat een internationale verhuizing grote veranderingen met zich meebrengt voor alle betrokkenen. Ook stelt het hof dat er onvoldoende informatie bekend is over de voorbereiding van de moeder. Daarbij stelt het hof dat door de verhuisplannen de goedlopende zorgregeling met vader gestagneerd is. Dit is volgens het hof een zorgelijk situatie en daarbij roept het hof de ouders op om de onderlinge communicatie te verbeteren. Het is immers de verplichting van de ouders om de banden van de kinderen met de andere ouder te bevorderen. In rechtsoverweging 5.8 volgt de uitleg van de rechter aan de kinderen waarom de kinderen niet mogen verhuizen naar Zwitserland.

Tot slot zal worden stilgestaan bij de Israëlische verhuizing. In deze zaak verleende de rechter toestemming aan de moeder om te verhuizen met het kind. Over het belang van het kind stelde het hof dat Israël voor het kind een vertrouwde omgeving is. Daarbij speelde mee dat het kind daar geruime tijd heeft verbleven en ook de taal begrijpt en verstaat. De moeder is blijkens de huidige zorgregeling al geruime tijd de hoofverzorger van het kind. Naar het oordeel van het hof wordt met de tegemoetkoming aan de belangen van de vrouw tevens de belangen van het kind gediend.¹⁴⁹

4.5 Communicatie onderling en het ouderschapsplan

In de *Recommendation* wordt in beginsel 1 sub c voorgeschreven dat ouders in goed overleg afspraken over eventuele toekomstige verhuizingen kunnen maken. Dit kan bijdragen aan

¹⁴⁶ ECLI:NL:GHARL:2016:1494, r.o. 5.5.

¹⁴⁷ ECLI:NL:HR:2017:487.

¹⁴⁸ ECLI:NL:GHARL:2017:7429.

¹⁴⁹ ECLI:NL:GHAMS:2016:202 r.o. 4.10.

het voorkomen van geschillen en sluit aan bij de voorschriften van beginsel 4 van de *Recommendation*. Het gaat daarbij om afspraken die kunnen worden opgenomen in ouderschapsplannen of andere vergelijkbare afspraken tussen. De *Recommendation* beveelt ouders en hun advocaten/mediators om bij het opstellen van afspraken te anticiperen op potentiële verhuizingen. De grondslag hiervan is de communicatie tussen ouders gedurende en na de scheiding. In Nederland dienen ouders verplicht een ouderschapsplan op te stellen. In de volgende uitspraken zal kort worden ingegaan op de rol van een ouderschapsplan.

Nationale verhuizingen

De rechter wijst in veel beschikkingen de ouders op het verbeteren van de communicatie onderling.¹⁵⁰ Het verzoek tot vervangende toestemming van de vader wordt door het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden afgewezen. Het hof overweegt wel dat deze afwijzing niet in de weg mag staan dat de vader en moeder na het volgen van een aanbevolen ‘traject’, dat zij samen alsnog tot overeenstemming kunnen komen over een verhuizing van de vader met de kinderen.¹⁵¹ De rechter geeft hiermee aan dat partijen gebaat zijn bij een noodzakelijke verbetering van de communicatie.

In een andere zaak stelde het hof dat de ouders, voorafgaand aan de verhuizing, niet in voldoende mate constructief overleg hebben gevoerd omtrent het kind.¹⁵² Dit is met name te wijten aan de moeder die zonder toestemming van de vader is verhuisd naar een andere gemeente. Hiermee handelde de moeder in strijd met het uitgangspunt van gezamenlijke gezagsuitoefening en heeft hiermee het recht van de vader gefrustreerd. De moeder was verhuisd terwijl er nog geen definitieve zorgregeling was vastgesteld. Ook waren zaken als de huisarts, school en buitenschoolse opvang niet geregeld. Volgens het hof diende de moeder het standpunt van de vader over deze zaken tijdig en proactief in te winnen. De pogingen waren volgens het hof onvoldoende gebleken. Door de verhuizing van de moeder naar de gewenste woonplaats is de communicatie tussen de ouders uitermate verslechterd en het hof is van oordeel dat de ouders onvoldoende in staat zijn om zaken aangaande het kind in onderling overleg af te stemmen. De rechter hecht gewicht aan de onderlinge communicatie tussen ouders. Het verzoek van de moeder voor de vervangende toestemming is ook afgewezen, zowel bij het hof als bij de Hoge Raad.¹⁵³

Internationale verhuizingen

Afspraken in ouderschapsplannen over eventuele verhuizingen kunnen niet voorkomen dat bij een actuele verhuiswens conflicten tussen de ouders kunnen ontstaan. Zo ook eerder besproken zaak van de moeder die naar de Verenigde Staten wenste te verhuizen.¹⁵⁴ Beide ouders hadden in het ouderschapsplan afspraken gemaakt over een mogelijke verhuizing van een van hen. In artikel 2.1. van het ouderschapsplan is door de ouders vastgelegd dat bij een voorgenomen verhuizing vooraf met elkaar in overleg zullen treden en zij hebben zich in artikel 3.1. gebonden elkaar niet te verhinderen zich buiten Nederland te vestigen. In een

¹⁵⁰ ECLI:NL:GHARL:2017:1108, r.o. 5.9.

¹⁵¹ ECLI:NL:GHARL:2017:1108, r.o. 5.10.

¹⁵² ECLI:NL:GHAMS:2017:965, r.o. 5.9.

¹⁵³ ECLI:NL:GHAMS:2017:965 en ECLI:NL:HR:2017:2619.

¹⁵⁴ ECLI:NL:GHSHE:2017:3298.

zodanig geval zal de hoofdverblijfplaats van het kind bij de moeder zijn en zullen partijen de bezoeksregeling hierop in alle redelijkheid en in het belang van het kind wijzigen.¹⁵⁵ Ondanks deze afspraken zijn ouders in een conflict geraakt over de verhuizing. Het hof heeft de gemaakte afspraken in het ouderschapsplan niet nader besproken, omdat de moeder een nieuw en concreet voorstel had ingediend. Dit voorstel omvatte een uitgebreide contactregeling tussen vader en het kind. Het hof geeft verder aan dat zij niet zullen ingaan op de contactregeling, omdat de ouders hierover in onderling overleg zullen gaan. Ook zullen de ouders nadere afspraken maken en het hof acht de ouders hiertoe in staat. Het hof komt tot dit oordeel omdat de vader ter zitting heeft aangegeven dat hij zich ervoor zal inspannen om de situatie positief te benaderen. In deze beschikking is duidelijk te zien dat de rechter ernaar streeft om ouders te sturen om onderling afspraken te maken.

4.6 Conclusie

Uit de besproken jurisprudentie volgt met name de lijn dat de rechter streeft naar een oplossing die zowel voor het kind als beide ouders positief is. De rechter beseft dat een ouder met een verhuiswens een zwaarwegend belang heeft om te verhuizen, maar de rechter is streng in zijn oordeel. Een toestemming volgt onder andere slechts bij een duidelijke weergave van de noodzaak. De rechter hecht waarde aan een correcte en heldere onderbouwing van de wens om te verhuizen. De overweging die door de rechters wordt gehanteerd bij een afwijzing is, dat de noodzaak niet of onvoldoende aanwezig is. Daarbij is ook een duidelijke verhouding te zien tussen het niet kunnen aantonen van de noodzaak en het belang van het kind. De rechter zoekt bij zijn oordeel altijd verbinding met het belang van het kind. Onder het belang van het kind vallen o.a. factoren als de leeftijd van het kind, de mening van het kind, maar ook het recht op omgang met de achterblijvende ouder en het recht om te blijven wonen in een vertrouwde omgeving. Als de noodzaak niet aannemelijk is geworden tracht de rechter met een afwijzing van het verzoek om het belang van het kind in voldoende mate te waarborgen. Verder blijkt uit de gelezen uitspraken dat de rechter de ouders ook kan wijzen op de onderlinge communicatie. Het is immers aan ouders om optimaal zorg te dragen voor het kind en voor de belangen van het kind. Zij kunnen dit bewerkstelligen door dit in samenspraak te doen. Nu er een duidelijk beeld is geschetst over de wijze waarop de rechter naar verhuisgeschillen kijkt, volgt in het volgende hoofdstuk de eindconclusie van dit onderzoek, waarbij ook de onderzoeksvraag zal worden beantwoord.

¹⁵⁵ ECLI:NL:GHSHE:2017:3298, ro. 3.2.

5. Conclusie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk zullen de belangrijkste bevindingen en een korte aanbeveling worden gepresenteerd. Ook volgt de beantwoording op de vraag die centraal staat in dit onderzoek:

“In hoeverre spelen de belangen van het kind en de belangen van de ouder een rol bij de beslissing van de rechter in verhuisgeschillen en is er in de belangenafweging een rol weggelegd voor niet-bindende internationale standaarden?”

5.1 Conclusie

Voordat de onderzoeksvraag wordt beantwoord, is het goed om stil te staan bij het uitgangspunt van het gezamenlijk gezag van ouders. Minderjarigen staan immers op grond van artikel 1:245 lid 1 BW onder gezag. Krachtens artikel 1:251 lid 1 BW oefenen ouders van rechtswege gezamenlijk het ouderlijk gezag uit. Ook als ouders uit elkaar gaan blijven zij dit gezag uitoefenen. Dit betekent dat ouders altijd verantwoordelijk blijven voor het kind. Een belangrijk aspect van dit gezag is dat ouders, ook na het uiteengaan, de woonplaats van het kind samen dienen te bepalen. Bij conflicten over het gezamenlijk gezag, kunnen ouders zich krachtens artikel 1:253a lid 1 BW richten tot de rechter. Het is dan aan de rechter om te oordelen over het voorgelegd geschil. Bij zijn beslissing maakt de rechter gebruik van de criteria, zoals deze zijn vastgesteld in de Zwitserse verhuiszaak. De rechter dient bij zijn beoordeling rekening te houden met alle omstandigheden van het geval, daarbij speelt het belang van het kind een grote rol, maar deze hoeft niet doorslaggevend te zijn.

Uit de jurisprudentie volgt dat de belangen van het kind in voldoende mate worden meegewogen. Zo laat de rechter onder andere het belang van het kind met betrekking tot de omgang met beide ouders in zijn beoordeling meewegen. Het is immers in het belang van het kind om een relatie op te bouwen met beide ouders. Dit is een uiting van de gelijkwaardigheid in de zorg en opvoeding. Het belang van het kind omvat ook het blijven wonen in een vertrouwde omgeving. Daarnaast speelt de stabiliteit en continuïteit van de opvoedingssituatie een rol bij de afweging die een rechter maakt. Uit de uitspraken blijkt dat de rechter al deze relevante belangen van het kind laat meewegen. Er volgt altijd een gemotiveerde uitleg van de rechter, waarin uiteen wordt gezet welke belangen gewicht wordt toegekend en welke niet.

Bij een verhuizing met een kind staan de belangen van de ouder met de verhuizwens en de andere ouder lijnrecht tegenover elkaar. De ene ouder is van mening dat er sprake is van noodzaak om te verhuizen en de andere stelt juist dat deze noodzaak niet aanwezig is. In de jurisprudentie is duidelijk de lijn te vinden dat de noodzaak om te verhuizen een knelpunt is. De rechter hecht waarde aan een duidelijke en heldere onderbouwing waarom een ouder zich elders wil vestigen met het kind. Slechts als de noodzaak aannemelijk is geworden krijgt een ouder vervangende toestemming om te verhuizen.

In dit onderzoek zijn drie internationale instrumenten besproken, dit zijn: *Principles Regarding Parental Responsibility*, *The Washington Declaration on International Relocation* en de *Recommendation and resolving disputes on child relocation*. Wat al deze instrumenten gemeen hebben is dat de rechten en belangen van het kind een prominente rol hebben

gekregen bij verhuisgeschillen. Opvallend is dat al deze instrumenten waarde hechten aan het belang van het kind om met beide ouders een relatie te kunnen opbouwen. Het is moeilijk te stellen in hoeverre deze niet-bindende standaarden een rol spelen in de rechtspraktijk. Wel kan worden gesteld dat de rechter in voldoende mate hetgeen door deze instrumenten wordt nagestreefd te bewerkstelligen. Daarnaast lijkt het erop dat in de Nederlandse praktijk voldoende middelen beschikbaar zijn die de belangen van alle partijen waarborgen. Verhuisgeschillen kunnen immers altijd aan de rechter worden voorgelegd. Gelet hierop is het relevant om te benoemen dat er altijd ruimte is voor verbetering. Daarbij dient te worden benadrukt dat de besproken instrumenten kunnen worden gebruikt als inspiratie om nieuwe inzichten te krijgen. De instrumenten bestaan uit niet-bindenden standaarden, maar zijn wel bruikbaar. In de *Recommendation* zijn twee factoren opgenomen die niet in de andere instrumenten voorkomen. Dit betreft het maken van afspraken over mogelijke toekomstige verhuizingen en de schending van de notificatieplicht. Deze twee factoren hebben geleid tot de aanbeveling in de volgende paragraaf.

Eenzijds kan worden geconcludeerd dat de rechter in voldoende mate de belangen van zowel het kind en van de ouders waarborgt, anderzijds is er altijd een partij die van mening is dat er geen gehoor is gegeven aan zijn/haar belangen. Daarnaast kan worden gesteld dat zowel de instrumenten als de rechter het doel hebben om de belangen van het kind te waarborgen. Uit de jurisprudentie is gebleken dat de rechter het belang van het kind laat meewegen. Dit is ook te zien in de lijsten die als bijlage bij dit onderzoek zijn toegevoegd. In de literatuur wordt gesproken over de verhuisproblematiek, maar in de praktijk schijnt er vooral sprake te zijn van een 'dilemma' dan van een probleem. Dit wordt ook geïllustreerd door de volgende quote van *the present Chief Justice of the Family Court of Australia*, hij zegt het volgende over verhuisgeschillen:

"pose a dilemma rather than a problem: a problem can be solved: a dilemma is insoluble".¹⁵⁶

Een dilemma wordt in de *van Dale* omschreven als een 'lastige keus tussen twee onaangename zaken'. Uit dit onderzoek kan worden opgemaakt dat de rechter bij verhuisgeschillen voor een lastige keus staat tussen verschillende belangen die allen enige vorm van gewicht hebben. Hieronder volgt een aanbeveling die antwoord tracht te geven op dit dilemma.

5.2 Aanbeveling

Uit dit onderzoek is gebleken dat er eerder sprake is van een dilemma dan van een probleem. De oplossing van dit specifieke dilemma is gelegen in de praktijk. Er zou meer aandacht moeten komen voor de preventie van geschillen over verhuizingen met kinderen. In beginsel is een verhuizing een privéaangelegenheid. Ouders zouden al in een vroeg stadium moeten anticiperen over een mogelijke toekomstige verhuizing. Daarnaast dienen ouders te beseffen dat een verhuizing een grote impact heeft op het kind en op de ouder die niet wenst te verhuizen. Zoals eerder in dit onderzoek is aangekaart, bestaat er in Nederland geen verhuisrecht. Wel bestaat er in Nederland de mogelijkheid om procedures in het kader

¹⁵⁶ Parkinson & McCray 2008.

van een verhuizing te voeren krachtens artikel 1:253a BW. Het oplossen van verhuisgeschillen is en blijft een lastige taak voor een rechter.

Twee factoren uit de *Recommendation* hebben als inspiratie gediend voor de aanbevelingen in dit onderzoek. Ouders dienen namelijk te worden aangemoedigd om bijvoorbeeld in het kader van een scheiding afspraken te maken over een eventuele toekomstige verhuizing. Deze afspraken kunnen vervolgens in het ouderschapsplan worden opgenomen. Bij dit onderzoek is een model ontwikkeld dat eventueel kan worden gebruikt bij het opstellen van een ouderschapsplan. Het model dient naast het ouderschapsplan te worden opgesteld. Bij een scheiding zijn ouders verplicht om een ouderschapsplan op te stellen, deze verplichting zou eventueel ook kunnen gelden voor uitgebreide afspraken over eventuele toekomstige verhuizingen met een kind. De vFas kan dit model opnemen als onderdeel van het vFas model ouderschapsplan. Mediators en advocaten hebben dan toegang tot het gebruik van dit verhuismodel. Door het apart opnemen van deze afspraken, kan dit bijdrage aan het verminderen van conflicten tussen ouders. Mediators en advocaten moeten ouders wijzen op het bestaan van dit model en de ouders dienen te beseffen dat dit model ervoor kan zorgen dat een verhuizing in goed overleg kan worden geregeld. Maar dit betekent niet dat er geen rol is weggelegd voor de rechter. Een rechter heeft altijd de mogelijkheid om ambtshalve onderzoek te doen naar de betekenis van het ouderschapsplan voor het kind.

In het model is ook een artikel gewijd aan de notificatieplicht die ouders hebben. In het geval van gezamenlijk gezag is het vereist dat de ouder met de verhuiswens de andere ouder op de hoogte dient te stellen van een voorgenomen verhuizing. Deze notificatieplicht is belangrijk, omdat deze tracht te voorkomen dat een ouder overgaat tot eenzijdig optreden. Het laten verhuizen van een kind, zonder instemming van de andere ouder, is onwenselijk. Deze aandacht voor de notificatieplicht is nodig om onwenselijke situaties te voorkomen. Door ouders preventief te laten anticiperen op een verhuizing en op het gebruik van een notificatieplicht, kunnen geschillen omtrent verhuizen met een kind worden voorkomen. Het voorkomen van dergelijke geschillen is zowel in het belang van het kind als van de beide ouders. Mediation kan daar een grote rol in spelen. Ook in de besproken standaarden heeft mediation de voorkeur, omdat het doel van mediation is om een oplossing te zoeken die voor alle partijen aanvaardbaar is. Daarom moet er meer aandacht komen voor deze alternatieve vorm van geschillenbeslechting.

6. Bronnenlijst

6.1 Literatuur

Amato & Cheadle 2008

P.R. Amato & J. Cheadle, 'Parental Divorce, Marital Conflict and Children ' s Behavior Problems: A Comparison of Adopted and Biological Children', Sociology Department, Faculty Publications. 91, 2008.

Béréños, Utrecht Law Review 2012

Y.M. Béréños, 'Time to Move On? The International State of Affairs with Respect to Child Relocation Law', Utrecht Law Review, Volume 8, Issue 1 (January) 2012.

Boele-Woelki & Martiny, ERA 2007

K. Boele-Woelki & D. Martiny, 'The Commission on European Family Law (CEFL) and its Principles of European Family Law Regarding Parental Responsibilities', ERA Forum 2007, 8:125-143.

Boer, de, Utrecht Law Review 2008

C.G.J. de Boer, '*Parental relocation Free movement rights and joint parenting*', Utrecht Law Review, Volume 4, Issue 2 (June) 2008.

Boer, de, Ibili, e.a. 2012

Th.M. de Boer, F. Ibili, e.a., *Nederlands internationaal personen- en familierecht. Wegwijzer voor de rechtspraak (PFR3)*, Deventer: Kluwer 2012.

Braver, Ellman & Fabricius, Journal of Family Psychology 2003

S.L. Braver, I.M. Ellman & W.V. Fabricius, 'Relocation of Children After Divorce and Children's Best Interests' New Evidence and Legal Considerations', Journal of Family Psychology 2003, Vol 16, No 2, 206-219.

Bruning, Liefwaard & Vlaardingenbroek 2016

M. Bruning, T. Liefwaard & P. Vlaardingenbroek, *Jeugdrecht en jeugdhulp*, Amsterdam: Reed Business 2016.

Coenraad, FJR 2015/38

L.M. Coenraad, 'Wake up call: Europese Recommendation vraagt aandacht voor verhuisproblematiek', *Familie- en jeugdrecht 2015/38*.

Coenraad, F&R juli 2015

L.M. Coenraad, 'Een Europese Recommendation over verhuizing met kinderen na scheiding', *Family & Law* juli 2015, DOI: 10.5553/FenR/.000021.

Christoph, EB 2015/3

T.C.P. Christoph, 'Vervangende toestemming voor verhuizing?' *Tijdschrift voor scheidingsrecht 2015/3, Afl. 1*.

Dorhout & de Bie-Koopman, FJR 2015/52

P. Dorhout & C. de Bie-Koopman, 'Kroniek Gezag en Omgang', *Familie- en jeugdrecht* 2015/52, afl. 10, p. 47-50.

Heida, EB 2017/68

A.Heida, 'Echtscheidingen en vechtscheidingen', *Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2017/78, Aflevering 9.

Kilkelly, Journal of Family and Practice 2010

U. Kilkelly, 'Relocation: A Children's Rights Perspective', *Journal of Family Law and Practice*, 2010, Vol. 1.1.

Kooijmans 2002

P.H. Kooijmand, *Internationaal publieksrecht in vogelvlucht*, Deventer: Kluwer 2002.

Kroezen, Storm & Meijer FJR 2016/44

I.Kroezen, A.M. Storm & M. Meijer, 'Crossborder mediation als effectief middel bij internationale verhuisproblematiek', *FJR* 2016/44.

Menon 2016

S. Menon, 'The Future of Family of Family Justice: International and Multi-Disciplinary Pathways' (INTERNATIONAL FAMILY LAW CONFERENCE 2016) 29 september 2016.

Parkinson & McCray 2008

P. Parkinson & McCray, 'Relocation in an era of shared parental responsibility', *Television Education Network* 2008.

Raak-Kuiper, van,

J.A.E. Commentaar op Burgerlijk Wetboek 1 art. 237, *SDU Commentaar* 2016.

Richards 2001

J.L. Richards, 'Resolving Relocation Issues Pursuant to the ALI Family Dissolution Principles: Are Children Better Protected?' (Symposium Brigham Young University's J. Reuben Clark Law School), February 1, 2001.

Senaeve, Swennen & Verschelden 2013

P. Senaeve, F. Swennen & G. Verschelden, 'Ouders en kinderen. Afstamming Gezag en Contact – Alimentatie Interdisciplinair bekeken', Antwerpen: Intersentia 2013.

Teeffelen, van, EB 2017/12

P.A.J. van Teeffelen, 'Heen en weer van Schiphol en Tel Aviv', *Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2017/12.

Vonk, REP 2013/4

M.J. Vonk, 'Verhuizen met kinderen na scheiding', *REP* 2013/4.

Wortmann & van Duijvendijk-Brand 2015

S.F.M. Wortmann & J. van Duijvendijk-Brand, *Compendium van het Personen- en familierecht*, Deventer: Kluwer 2015.

6.2 Jurisprudentie

Hoge Raad 25 september 1998, ECLI:NL:HR:1998:ZC2714, m.nt. Wortmann.

Hoge Raad 25 april 2008, ECLI:NL:HR:2008:BC5901

Hoge Raad 21 mei 2010, ECLI:NL:HR:2010:BL7407

Hoge Raad 13 april 2012, ECLI:NL:HR:2012:BV2363

Hoge Raad 4 oktober 2013, ECLI:NL:HR:2013:847

Hoge Raad 11 april 2014, ECLI:NL:HR:2014:901

Hoge Raad 25 november 2016, ECLI:NL:HR:2016:2709

Hoge Raad 24 maart 2017, ECLI:NL:HR:2017:487

Hoge Raad 13 oktober 2017, ECLI:NL:HR:2017:2619

Gerechtshof 's-Gravenhage 23 februari 2011, ECLI:NL:GHSGR:2011:BR0262

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 14 januari 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:198

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 19 januari 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:315

Gerechtshof Amsterdam 26 januari 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:202

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 9 februari 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:936

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 25 februari 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:1494

Gerechtshof Amsterdam 1 maart 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:740

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 10 maart 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:1924

Gerechtshof 's-Hertogenbosch 16 juni 2016, ECLI:NL:GHSHE:2016:2438

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 21 juni 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:5123

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 23 juni 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:6125

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 30 juni 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:5331

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 21 juli 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:6012

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 20 september 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:7794

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 8 december 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:9904

Gerechtshof Amsterdam 13 december 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:5355

Gerechtshof 's-Hertogenbosch 26 januari 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:244

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 9 februari 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:1108

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 21 februari 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:1577

Gerechtshof Amsterdam 21 maart 2017, ECLI:NL:GHAMS:2017:965

Gerechtshof 's-Hertogenbosch 23 maart 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:1201

Gerechtshof 's-Gravenhage 29 maart 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:902

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 13 april 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:3244

Gerechtshof 's-Hertogenbosch 6 juli 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:3062

Gerechtshof 's-Hertogenbosch 13 juli 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:3298

Gerechtshof Amsterdam 8 augustus 2017, ECLI:NL:GHAMS:2017:3239

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 22 augustus 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:7429.

Rechtbank Limburg 12 maart 2014, ECLI:NL:RBLIM:2014:3459

Rechtbank Zutphen 25 juli 2012, ECLI:NL:RBZUT:2012:BX4080

Rechtbank Zeeland-West-Brabant 12 februari 2013, ECLI:NL:RBZWB:2013:BZ2097
Rechtsbank Den Haag 29 juli 2015, ECLI:NL:HR:RBDHA:2015:9119
Rechtbank Amsterdam 12 augustus 2015, ECLI:NL:RBAMS:2015:9679

6.3 Overige bronnen

Kamerstukken

- Kamerstukken II 2008/09, 30145, nr. 500.

Internationale bronnen

- Principles of European Family Law Regarding Parental Responsibilities (2007).
- Washington Declaration on International Family Relocation (2010).
- Recommendation CM/Red(2015)4 of the Committee of Ministers to member States on preventing and resolving disputes on child relocation. Memorandum CM(2015)5 add1final.

Overige bronnen

- Prins, IPCAS 19 januari 2012.
www.kinderontvoering.org/sites/default/files/media/nl/site/Brief.pdf
- WODC Factsheet: scheidingen (2016)

7. Bijlagen

7.1 Bijlage 1

Model Verhuizen met kind(eren)

Dit model dient als format te worden gebruikt bij het opstellen van het ouderschapsplan. Ouders kunnen in dit model anticiperen op potentiële verhuizingen. Dit model is facultatief. De rechter kan dit model op grond van artikel 819 RV voorzien van executoriale titel.

Artikel 1 Voorgenomen verhuizing

[Toelichting: Gelijkwaardige verzorging en opvoeding volgt uit artikel 1:247 lid 4 BW. Bij een verhuizing dient onderling overleg en/of mediation de voorkeur te hebben om eventuele conflicten te voorkomen.]

- 1.1 De ouders onderkennen dat het kind recht heeft op een op een gelijkwaardige verzorging en opvoeding van beide ouders.
- 1.2 De ouder met de verhuismens dient te beseffen dat een verhuizing niet in de weg mag staan van een zo goed mogelijk contact van het kind met ieder van de ouders.
- 1.3 Bij een voorgenomen verhuizing zullen de ouders vooraf met elkaar in overleg treden.

Artikel 2 Kennisgeving/Notificatie

[Toelichting: Op grond van gelijkwaardige verzorging en opvoeding krachtens artikel 1:247 lid 4 BW dienen ouders elkaar te informeren over een voorgenomen verhuizing. Mocht een ouder deze notificatieplicht schenden dan levert dit, bij een internationale verhuizing, kindervervoer op in de zin van het Haags Kinderontvoeringsverdrag.]

- 2.1 De ouder met de verhuismens dient de andere ouder schriftelijk in te lichten over de voorgenomen verhuizing.
- 2.2 Voor een verhuizing binnen Nederland geldt een termijn van 6 maanden voor de datum van de verhuizing.
- 2.3 Voor een verhuizing buiten Nederland geldt een termijn van 12 maanden voor de datum van de verhuizing.
- 2.4 Mocht de ouder met de verhuismens de notificatieplicht schenden dan kan dit eenzijdig optreden in gerechtelijke procedures in het nadeel van deze ouder werken.

Artikel 3 Inhoud kennisgeving verhuizing

[Toelichting: In de schriftelijke kennisgeving is er ruimte om alle relevante informatie te vermelden. De inhoud is afhankelijk van de voorgenomen verhuizing en de individuele situatie van het kind.]

- 3.1 In de schriftelijke kennisgeving staat de volgende informatie vermeld:
 - a) De datum voor de voorgenomen verhuizing.
 - b) De reden van de verhuizing.
 - c) De wijze waarop de verhuizing is voorbereid.
 - d) Het nieuwe woonadres en contactgegevens van het kind.
 - e) De details over de nieuwe verblijfplaats.
 - f) De gegevens van de nieuwe school, huisarts, sportvereniging van het kind.
 - g) Een voorstel omgangsregeling (na de verhuizing).

Artikel 4 Toestemming

[Toelichting: Mediation verdient in verhuisgeschillen de voorkeur. Slechts als er geen overeenstemming is te bereiken via mediation, kunnen ouders hun geschil aan de rechter voorleggen. Op grond van artikel 1:253a lid 1 BW kan een verhuisgeschil aan de rechter worden voorgeld. Eenzijdig optreden is ongewenst en heeft grote consequenties.]

4.1 De gezaghebbende ouder die niet verhuist, verleent schriftelijk toestemming voor de verhuizing.

4.2 De gezaghebbende ouder informeert schriftelijk de ouder met de verhuismens binnen vier weken dat hij/zij geen toestemming verleent voor de verhuizing. De reden van afwijzing of verlening van toestemming dient in de schriftelijke berichtgeving te worden opgenomen.

4.3 Als er geen toestemming wordt verleend dan dienen ouders mediation als geschillenbeslechting te betrachten om overeenstemming over het geschil te bereiken.

4.3 Mocht er na de begeleiding van een bemiddelaar geen overeenstemming zijn bereikt dan dient het geschil door de gezaghebbende ouder met de verhuismens aan de rechter te worden voorgelegd.

4.4 De ouder met de verhuismens zal niet eenzijdig optreden alvorens de rechter uitspraak heeft gedaan.

Artikel 5 Belang van het kind

[Toelichting: Op grond van artikel 3 van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind dient het belang van het kind de eerste overweging te zijn. De wijze van betrokkenheid verschilt per individueel kind. Daarbij moet rekening worden gehouden met de leeftijd en rijpheid van het kind (artikel 12 van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind.)

5.1 De ouder met de verhuismens heeft het kind gehoord over zijn/haar mening over de gewenste verhuizing.

5.2 De ouder met de verhuismens heeft het kind op passende wijze betrokken bij de voorbereiding van de verhuizing.

5.3 De ouder met de verhuismens zal dient het belang van het kind voorop te stellen.

5.4 De ouder die toestemming dient te verlenen voor de verhuizing zal het belang van het kind laten meewegen bij zijn beslissing.

Artikel 6 Afstand

[Toelichting: Ouders bepalen samen de toegestane straal om zonder toestemming te verhuizen.]

6.1 Als de ouders met een verhuismens verhuist binnen een straal van [30] kilometer dan is een schriftelijke mededeling aan de andere ouder voldoende om de verhuizing te regelen.

6.2 Ouders beloven dat zij toestemming zullen verlenen voor verhuizingen binnen een straal van 30 kilometer.

6.3 Iedere verhuizing buiten de straal van [30] kilometer dient volgens een notificatie kenbaar te worden gemaakt.

Artikel 7 Voorstel omgangsregeling bij verhuizing

[Toelichting: Onderstaande artikelen kunnen door de ouders worden aangevuld met eventuele andere punten.]

7.1 De gezaghebbende ouder met de verhuismens dient bij zijn voorstel rekening te houden met de eerder vastgestelde omgangsregeling.

7.2 Bij een voorstel voor een nieuwe omgangsregeling moet de rol van de achterblijvende ouder worden gewaarborgd.

7.3 Bij een voorstel voor een nieuwe omgangsregeling wordt aandacht besteed aan de (nationale en/of religieuze) feestdagen en vakanties.

7.3 Bij een voorstel voor een omgangsregeling bij een verhuizing wordt ook rekening gehouden met de digitale communicatiemiddelen. De ouder met de verhuisswens is verantwoordelijk voor de aanschaf van deze communicatiemiddelen.

Artikel 8 Contact grootouders en overige familieleden

[Toelichting: In Nederland bestaat er voor grootouders of overige familieleden geen wettelijke recht op omgang, maar als er sprake is van een nauwe persoonlijke betrekking tussen grootouders en kind dan dienen ouders contact tussen beiden te bevorderen.]

8.1 De ouder met de verhuisswens dient het contact met grootouders ook bij een verhuizing te bevorderen.

8.2 De ouder met de verhuisswens bevordert het contact van het kind met familieleden die een rol spelen in het leven van een kind.

Artikel 9 Taal en cultuur

[Toelichting: Kinderen hebben het recht om de eigen cultuur te beleven, hun eigen taal te spreken en hun eigen identiteit te vormen. Dit recht is afgeleid uit artikel 30 van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind.]

9.1 Bij een verhuizing naar het buitenland dient de ouder met de verhuisswens de ontwikkeling van de taal van de andere ouder te blijven bevorderen.

9.2 Bij een verhuizing naar het buitenland dient de gezaghebbende ouder de culturele kennis over land van herkomst van het kind of van de andere ouder te waarborgen.

Artikel 10 Financiën

[Toelichting: In dit artikel kunnen ook financiële afspraken worden opgenomen.]

10.1 De gezaghebbende ouder met de verhuisswens dient rekening te houden met de draagkracht van de andere ouder bij een toekomstige verhuizing.

10.2 Bij het voorstel voor een omgangsregeling dient de gezaghebbende ouder met de verhuisswens hierop te anticiperen.

Artikel 11 Geschil

[Toelichting: Mediation verdient in verhuisgeschillen de voorkeur. Als er geen overeenstemming wordt bereikt dan staat de weg naar de rechter open op grond van artikel 1:253a lid 1 BW.]

11.1 De gezaghebbende ouders zullen in eerste instantie gebruik maken van mediation om geschillen in goed onderling overleg op te lossen.

11.2 Als gezaghebbende ouders bij een voorgenomen verhuizing er onderling niet uitkomen, dan kunnen zij dit geschil op grond van artikel 1:253 a lid 1 Burgerlijk Wetboek voorleggen aan de rechter.

11.3 Gezaghebbende ouders komen overeen dat zij bij een geschil niet overgaan tot een eenzijdig optreden.

11.4 Gezaghebbende ouders dienen te beseffen dat een verhuizing naar het buitenland zonder toestemming gekwalificeerd wordt als kinderontvoering.

7.2 Bijlage 2

Uitspraken 2016 van de gerechtshoven

Nr.	Instantie	Verzoeker	Belangen ouder met verhuiswens	Beslissing	Overweging	Nationaal of internationaal	Belang kind
1	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2016:198	moeder	Nieuwe partner, familie en werk	Afgewezen	Onvoldoende onderbouwing	Nationaal	Stabiele leef- en woonomgeving
2	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2016:315	moeder	Nieuwe partner	Afgewezen, hoofdverblijf bij vader	Noodzaak is niet aannemelijk geworden	Nationaal	Belang kind is uitgebreid contact met vader
3	Gerechtshof Amsterdam ECL:NL:GHAMS:2016:202	moeder	Heimwee en psychische klachten	Toegewezen	Goed doordacht en voorbereid	Internationaal - Israël	Israël is vertrouwde omgeving voor kind
4	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2016:936	moeder	Nieuwe partner	Afgewezen, terugverhuizing	Noodzaak is niet aannemelijk geworden	Nationaal	Belang kind en vader weegt zwaarder
5	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2016:1494	moeder	Nieuwe partner	Afgewezen, terugverhuizing	Noodzaak is niet aannemelijk geworden	Internationaal - Duitsland	Belang kind bij terugverhuizing. Kind is jong en kan goed verhuizen.
6	Gerechtshof Amsterdam ECLI:NL:GHAMS:2016:740	moeder	Woon-werksituatie en ouders van moeder	Afgewezen	Noodzaak is niet aannemelijk geworden	Nationaal	Vertrouwde omgeving en waarborgen stabiliteit en continuïteit
7	Gerechtshof Den Haag ECLI:NL:GHDHA:2016:1245	moeder	Familie en werkmogelijkheid	Afgewezen	Noodzaak is niet aannemelijk geworden	Internationaal - Duitsland	Vertrouwde omgeving en onbelaste contact met beide ouders
8	Gerechtshof Den Haag ECLI:NL:GHDHA:2016:1248	moeder	Verhuizing is al voltrokken	Toegewezen	Huidige situatie in stand houden	Nationaal	Vertrouwde omgeving verder te ontwikkelen
9	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2016:1924	moeder	Werkgelegenheid, financiële omstandigheden	Toegewezen	Sterke wens moeder en kinderen en goede voorbereiding	Internationaal - Italië	Moeder zal contactherstel tussen en kinderen en vader stimuleren
10	Gerechtshof Amsterdam ECLI:NL:GHAMS:2016:961	vader	Sociaal netwerk	Afgewezen	Onvoldoende concreet en geen noodzaak	Nationaal	geworteld in woonplaats en belang kind onbekend bij verhuizing
11	Gerechtshof 's-Hertogenbosch ECLI:NL:GHSHE:2016:1863	moeder	Nieuwe partner	Afgewezen, hoofdverblijf bij vader	Geen alternatief geboden voor gevolgen verhuizing	Nationaal	Belangen kind niet gediend met verhuizing
12	Gerechtshof Arnhem - Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2016:4100	moeder	Woon-werksituatie en nieuwe partner	Toegewezen	Goed doordacht en voorbereid	Nationaal	Huidige schooljaar afmaken dan verhuizen
13	Gerechtshof 's-Hertogenbosch ECLI:NL:GHSHE:2016:2168	moeder	Nieuw leven in gewenste omgeving, familie	Afgewezen	Noodzaak is niet aannemelijk geworden	Nationaal	Verhuizing zou contact beperken met vader
14	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2016:4744	moeder	Nieuwe gezinssituatie	Afgewezen, hoofdverblijf bij vader	Moeder is zonder kind verhuisd	Nationaal	Vele veranderingen, vertrouwde omgeving blijven
15	Gerechtshof 's-Hertogenbosch ECLI:NL:GHSHE:2016:2438	moeder	Nieuwe partner	Aanhouding doorverwijzing Jeugdzorg	Geen noodzaak aangetoond	Nationaal	Beide ouders moeten het eens worden, daarom begeleiding
16	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2016:5123	moeder	Bestaansonzekerheid in NL en familie, intussen al verhuisd	Aanhouding doorverwijzing ISSN	Hof acht zich onvoldoende voorgelicht	Internationaal - Polen	Zorgen omdat vader en kind geen contact hebben
17	Gerechtshof Den Haag ECLI:NL:GHDHA:2016:2536	moeder	Woon- en werksituatie	Afgewezen	Betrokkenheid vader bij zorg	Nationaal	Betrokkenheid voor kind waarborgen
18	Gerechtshof Den Haag ECLI:NL:GHDHA:2016:1852	moeder	Emotionele noodsituatie en sociaal netwerk	Toegewezen	Noodzaak aangetoond	Nationaal	Continuïteit in opvoedingssituatie
19	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2016:6125	moeder	Nieuwe partner	Afgewezen	Noodzaak is niet aannemelijk geworden	Nationaal	Geworteld en continuïteit in schoolgang
20	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2016:5331	moeder	Financiële noodzaak	Afgewezen, terugverhuizing	Noodzaak is niet aannemelijk geworden	Nationaal	Frequent contact met beide ouders

Nr.	Instantie	Verzoeker	Belangen ouder met verhuiscens	Beslissing	Overweging	Nationaal of internationaal	Belang kind
21	Gerechtshof Amsterdam ECLI:NL:GHAMS:2016:2654	moeder	Nieuwe partner	Toegewezen	Goede voorbereiding	Nationaal	Hoofdverblijfplaats handhaven bij moeder
22	Gerechtshof Amsterdam ECLI:NL:GHAMS:2016:2943	moeder	Nieuwe partner	Afgewezen	Noodzaak is niet aannemelijk geworden	Nationaal	Lange afstand belastend voor kinderen
23	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2016:5824	moeder	Nieuwe leven en werkgelegenheid	Afgewezen	Noodzaak en voorbereiding onvoldoende gebleken	Internationaal - Duitsland	Vertrouwde omgeving en sociale contacten
24	Gerechtshof 's-Hertogenbosch ECLI:NL:GHSHE:2016:3117	moeder	Baan nieuwe partner	Toegewezen en doorverwijzing Lindenhout	Noodzaak en goede voorbereiding	Nationaal	Omgangsbegeleiding ouders
25	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2016:6012	moeder	Nieuwe partner en nieuw gezinsleven	Afgewezen	Noodzaak is niet aannemelijk geworden	Nationaal	Uitdrukkelijk niet voor of tegen verhuizing
26	Gerechtshof Amsterdam ECLI:NL:GHAMS:2016:3206	moeder	Nieuwe partner en zwangerschap	Afgewezen	Noodzaak is niet aannemelijk geworden	Internationaal - Japan	Geworteld in Nederland
27	Gerechtshof Den Haag ECLI:NL:GHDHA:2016:2764	moeder	Nieuwe partner en woing	Afgewezen	Volgt oordeel rechtbank	Nationaal	Sociaal leven
28	Gerechtshof Amsterdam ECLI:NL:GHAMS:2016:3279	moeder	Nieuwe partner	Afgewezen	Hoofdverblijfplaats bij vader	Nationaal	Verhuizing zou onrust veroorzaken
29	Gerechtshof Den Haag ECLI:NL:GHDHA:2016:2723	moeder	Nieuwe partner en nieuw gezinsleven (kind)	Toegewezen	Actuele omstandigheden	Nationaal	Contact met vader ongewijzigd na verhuizing
30	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2016:7585	moeder	Nieuwe partner	Toegewezen	Noodzaak is aangetoond	Nationaal	Niet zodanig geworteld, uitgebreide contactmomenten met vader
31	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2016:7794	moeder	Bedreigingen vader	Toegewezen, mits binnen straal van 30 km	Veilig en passende plek	Nationaal	Rust en stabiliteit
32	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2016:7800	moeder	Werkgelegenheid, vestiging kunstgalerie	Afgewezen	Onvoldoende onderbouwd	Nationaal	Contact met beide ouders faliciteren
33	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2016:8013	moeder	Sociale netwerk en werk. Moeder is Australisch	Afgewezen, mediation	Onvoldoende duidelijkheid	Internationaal - Australië	Perspectief in Australië maar eerst afspraken maken.
34	Gerechtshof 's-Hertogenbosch ECLI:NL:GHSHE:2016:4641	moeder	Nieuwe relatie en zwanger	Afgewezen	Geen noodzaak aangetoond, alternatieven	Nationaal	Verhuizing te ingrijpend voor kind en vader.
35	Gerechtshof 's-Hertogenbosch ECLI:NL:GHSHE:2016:4817	moeder	Echtgenoot en nieuwe gezin	Toegewezen	Verblijven al 2,5 jaar in het gezin	Nationaal	Nieuwe verhuizing niet in het belang van kind
36	Gerechtshof Den Haag ECLI:NL:GHDHA:2016:3319	moeder	Nieuwe partner	Afgewezen	Geen noodzaak aangetoond.	Internationaal - Denemarken	Frequent contact met beide ouders
37	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2016:9904	moeder	Financiële noodzaak en Franse achtergrond	Toegewezen	Reeds verhuisd en Franse achtergrond	Internationaal - Frankrijk	Kind gehoord. Rust, ruimte en verblijf bij moeder
38	Gerechtshof Amsterdam ECLI:NL:GHAMS:2016:5355	moeder	Heimwee thuisland en psychische klachten	Afgewezen	OTS en advies RvdK	Internationaal - Chili	Vertrouwde omgeving en omgang vader

7.3 Bijlage 3

Uitspraken tot september 2017 van de gerechtshoven

Nr.	Instantie	Verzoeker	Belangen ouder met verhuiscwens	Beslissing	Overweging	Nationaal of internationaal	Belang kind
1	Gerechtshof 's-Hertogenbosch ECLI:NL:GHSHE:2017:244	moeder	Betaalbare woning en werk	Afgewezen	Noodzaak niet aangetoond, afstand	Nationaal	Uitholling vaderschap, verlies contact met vader
2	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2017:1108	vader	Nieuwe baan	Afgewezen	Noodzaak niet aangetoond, afstand moeder	Nationaal	vertrouwde woonsituatie, sociale omgeving
3	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2017:1577	moeder	Nieuwe partner	Afgewezen, terugverhuizen	Noodzaak is niet aangetoond.	Nationaal	Kind was niet gebaat met de verhuizing, terugverhuizing.
4	Gerechtshof 's-Hertogenbosch ECLI:NL:GHSHE:2017:656	moeder	Nieuwe partner en financiële omstandigheden	Afgewezen	Belang kind weegt zwaarder dan die van moeder	Nationaal	Gehoord, leven continueren in vertrouwde woonplaats
5	Gerechtshof Amsterdam ECLI:NL:GHAMS:2017:965	moeder	Woonruimte en baan	Afgewezen, terugverhuizen	Noodzaak is niet aangetoond.	Nationaal	Band met beide ouders, terugverhuizing geen ingrijpende gevolgen
6	Gerechtshof 's-Hertogenbosch ECLI:NL:GHSHE:2017:1201	moeder	heimwee	Afgewezen	Noodzaak is niet aangetoond.	Nationaal	Behoud goede relatie ouders,
7	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2017:2540	moeder	Nieuwe partner	Afgewezen	Geen noodzaak, niet doordacht	Nationaal	Grote gevolgen bij een verhuizing
8	Gerechtshof Den Haag ECLI:NL:GHDHA:2017:902	moeder	Nieuwe partner	Afgewezen	Noodzaak is niet aangetoond.	Internationaal - Portugal	Behoud regelmatig contact vader
9	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2017:3244	moeder	Woonruimte en nieuwe partner	Toegewezen	Reeds verhuisd, tijdsverloop	Nationaal	Rust, stabiliteit en continuïteit
10	Gerechtshof 's-Hertogenbosch ECLI:NL:GHSHE:2017:1759	vader	Nieuwe partner	Afgewezen	Onvoldoende onderbouwd	Nationaal	Kindeigen problematiek
11	Gerechtshof Den Haag ECLI:NL:GHDHA:2017:1871	vader	Onderneming/familie	Afgewezen	Onvoldoende onderbouwd	Nederlandse Antillen	Vertrouwde omgeving, nabijheid moeder
12	Gerechtshof Den Haag ECLI:NL:GHDHA:2017:1837	moeder	Woonomgeving, betere huisvesting	Toegewezen	Noodzaak voldoende onderbouwd	Nationaal	Zorgregeling onveranderd, 10 km is niet ingrijpend
13	Gerechtshof 's-Hertogenbosch ECLI:NL:GHSHE:2017:3062	moeder	Nieuwe partner, trouwplannen	Toegewezen	moeder zal contact ondersteunen	Internationaal - België	Moeder is verzorgende ouder
14	Gerechtshof 's-Hertogenbosch ECLI:NL:GHSHE:2017:3298	moeder	Nieuwe partner, overplaatsing werk partner	Toegewezen	Tijdelijk overplaatsing Defensie	Internationaal - Verenigde Staten	Gezinsverband behouden
15	Gerechtshof Den Haag ECLI:NL:GHDHA:2017:2935	moeder	Woonsituatie, familie	Afgewezen	Noodzaak is niet aannemelijk	Nationaal	reisafstand belastend
16	Gerechtshof Amsterdam ECLI:NL:GHAMS:2017:3239	moeder	Geestessituatie	Afgewezen	Onvoldoende onderbouwd	Nationaal	Vertrouwde omgeving en sociale omgeving
17	Gerechtshof Amsterdam ECLI:NL:GHAMS:2017:3310	moeder	zwangerschap, ruimte in woning	Toegewezen	Zwaartepunt zorg bij moeder	Nationaal	Komst tweeling, band tussen kinderen
18	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2017:7429	moeder	Medische noodzaak	Afgewezen	Noodzaak is niet aangetoond.	Internationaal - Zwitserland	Uitleg aan kinderen, contact beide ouders
19	Gerechtshof Den Haag ECLI:NL:GHDHA:2017:2936	moeder	Woningruil, geweld en familie	Toegewezen	Reeds verhuisd, feitelijke situatie	Nationaal	Gehoord: tevreden, open voor contact vader
20	Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ECLI:NL:GHARL:2017:8542	moeder	Geen woning, opgevangen door familie	Toegewezen, niet terugverhuizen	Moeder had geen ander alternatief	Nationaal	Geen invloed op omgang tussen vader en kind

7.4 Bijlage 4

Uitspraken 2016/2017 (tot september) van de Hoge Raad

Nr.	Instantie	Verzoeker	Belangen ouder met verhuishwens	Beslissing	Overweging	Nationaal of internationaal	Belang kind
1	Hoge Raad ECLI:NL:HR:2016:2709	moeder	Heimwee en psychische klachten	Toegewezen, bekrachtiging beschikking hof	Voorstel uitgebreide omgangsregeling, behoeft niet in dictum vastgelegd te worden	Internationaal - Israël	Hof heeft mede gelet op het belang van het kind.
2	Hoge Raad ECLI:NL:HR:2017:487	moeder	Nieuwe partner	Afgewezen, bekrachtiging beschikking hof	Motivering hof begrijpelijk	Internationaal - Japan	Zoon niet gediend bij verhuizing.
3	Hoge Raad ECLI:NL:HR:2017:2619	moeder	Nieuwe woonruimte	Afgewezen, bekrachtiging beschikking hof	Verwerping cassatieberoep	Nationaal	Belang bij terugverhuizing.